

SAYMAN ARUZ

NƏSİMİ

Saymən Aruz

NƏSİMİ

Mənşum dram

Fəlsəfi-psixoloji dramatik pyəs

“Elm və təhsil”

Bakı -2019

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi

Redaktor: **İlham Rəhimli**,
Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor

Korrektor: **Günel Hüseynli**

Nəsimi Sayman ARUZ
Bakı, "Elm və təhsil", 2019, 152 səh.

M 4603000000 Qrifli nəşr
N-98-2019

©"Elm və təhsil", 2019

ƏSRLƏRİN ƏBƏDİ ÇAĞDAŞI NƏSİMİ

Böyük filosof və fəlsəfi-siyasi mücahid İmadəddin Nəsiminin XIV yüzillikdə ortaya qoyduğu yenilməz düşüncəni daşıyan poeziyası və əfsanəvi mücadiləsi öz zamanında olduğu kimi, sonrakı yüzilliklərdə də zamanın fəvqünə qalxan böyük bir mənəvi enerji mənbəyi olaraq yaşamaqdadır. Zahirən faciəvi görünən bu möhtəşəm mücadilə hər zaman diri qalmağı və sabahlara doğru addımlamağı bacarmaq gücündədir. Özündən qabaqkı dönəmin Həllac Mənsurunu, Bəstəmisini, Nəsimisini bütün varlığı və ruhuyla yenidən gerçəkləşdirən Nəsimi sonralar Şah Xətəinin, Pir Sultan Abdalın, Sarı Aşığın, Xəstə Qasımın, Aşıq Ələsgərin və neçə-neçə mütəfəkkir düşüncə sahibinin, eləcə də milli-mücadilə qəhrəmanlarının ruhunda, fəaliyyətində yenidən doğuldu. Ölməzliyin və yenilməzliyin əfsanəvi meyarına çevrilən Nəsimi barəsində divan ədəbiyyatından tutmuş aşıq ədəbiyyatına kimi hər yerdə böyük ehtiram ifadə olunmuşdur. Şah İsmayıl Xətai:

*Nəsimi oldu Haqla Haqq,
Ol üzülən dərisidir –*

deməklə Nəsimiliyin əbədi üfüqlərinə nişan vermişdir.

Nəsimi və onun fəlsəfi-siyasi yenilməzliyi XX yüzillikdə də dövrüyyədə olmuşdur. İsa Muğannanın “Məhşər”, Bəxtiyar Vahabzadənin “Fəryad”, Qabilin “Nəsimi” əsərləri, “Nəsimi” filmi, saysız-hesabsız şeirlər, rəsm əsərləri, bəstələr bu gerçək və əfsanəvi qəhrəmanın özündən – rühdən gələn bir enerjini daşıyırlar. Əlli il öncə Nəsiminin 600 illiyinin ulu öndər Heydər Əliyevin dəstəyi ilə böyük təntənə ilə qeyd olunması, indi isə möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə 650 illik yubileyinin tək-cə Azərbaycanda deyil, beynəlxalq miqyasda da bayram edilməsi ədəbi-bədii və elmi-mədəni düşüncənin Nəsimi obrazına doğru səfərbər olunmasına böyük təkan vermişdir. Bu münasibətlə hər gün bir çox dəyərli tədbirlər keçirilir, ədəbi-bədii əsərlər yazılır, elmi araşdırmalar ortaya çıxarılır, rəsm, bəstə işləri meydana gətirilir. Deməli, Nəsimi yolu, Nəsimi mücadiləsi davam edir.

Son zamanlar bu istiqamətə kütləvi axının olması da diqqəti çəkməkdədir. Belə olan halda aşağı səviyyəli yazıların, Nəsimini dərk etməkdən çox uzaqda olan “əsərlərin” meydana çıxması da qaçılmazdır. Bununla belə, tarixi mahiyyəti dərinlən bilən, dünəndən bu günə gələn və sabaha yollanan Nəsimiliyin məğzini anlayıb dəyərləndirən örnəklərin mövcudluğunu gördüncə xeyli inamım artır. “Ədəbiy-

yat qəzeti”ndə müəyyən parçalarını oxuduğum, sonra isə tam halda mətnini müəllifdən alıb mütaliə etdiyim “Nəsimi” adlı mənzum dram bu anlamda məndə xoş bir heyrət yaratdı. İstedadına və qələminə güvəndiyim Sayman Aruzun “Nəsimi” mənzum dramı həm müraciət etdiyi dövrün tarixi mənzərəsini, həm də Nəsimi fəlsəfəsinin dərinliklərini çox yaxşı təqdim edir.

Açıqı, indi Nəsimidən çox adam yazır və danışır. Ancaq Nəsimi şeirinin poetik-fəlsəfi simvolikasını, sufi və hürufi fəlsəfəsinin dərin qatlarını, incə məqamlarını olduqca az adam duyur və mənalandırmağı bacarır. Sayman Aruz tək-tək qələm və düşüncə sahiblərindən biridir ki, Nəsimi poeziyasını dərk və təqdim etmək imkanlarına sahibdir. Onun indiyə qədər Nəsimi ilə bağlı qələmə aldığı başqa yazılarından və televerilişlərindən bunu aydın görmək mümkündür.

“Nəsimi” mənzum dramı təkcə bədii istedadın yox, həm də elmi-nəzəri savadın uğurla birləşdiyi-qovuşduğu bir əsərdir. Bəzi məqamlarda heca, bütövlükdə isə əruz ölçüləri əsasında qələmə alınan dərin məzmunlu bir mənzum pyesin poetik üslubi manerasındakı dolğunluq, axıcılıq, deklomativ təlqinetmə gücü ilə yanaşı, obraz və hadisələrin dramaturji təqdimatı, teatral səhnələrin strateji hədəfləri, monoloq və dialoqların düzgün ardıcılıq üzrə qurulması və s. keyfiyyətlər də böyük bir istedad və zəhmətdən xəbər verir. Müxtəlif zamanlara məxsus hadisə və şəxsiyyətlərin bədii şərtilik daxilində eyni səhnədə təmsil olunması da Sayman Aruzun uğurlu axtarışı sayıla bilər. Həllac Mənsur-Nəsimi,

Şəms Təbrizi-Nəsimi, Babək-Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai-Nəsimi, bu gün müstəqil Azərbaycana gələn yol-Nəsimi, səhnə paralelləri bu mənada yaxşı düşünülmüşdür. Sözlün həqiqi mənasında cəsarətlə qələmə alınmış bu mənzum dramı Nəsiminin apardığı siyasi və fəlsəfi mücadiləsinin tərkib hissəsi kimi dəyərləndirmək mümkündür. Zaman, məkan və hadisələrin şərti yerdəyişməsi məsələsini əsər boyu diqqət önündə saxlayan müəllifin mətnaltı eyham-ları da tarixi-siyasi hadisələrin çağdaşlığa bağlı mahiyyətini dolaşdıraraq maneralarla açar. Ümumiyyətlə, Nəsimi mənzum dramı tarixi xronikal müstəvidə intertekstuallığı təmin və təchiz edən maraqlı bir əsərdir.

Bu əsərdəki hadisələr son olaraq tragik bir sonluqla bitir. Əsərin yekundakı ruhu, mücadilə gücü işıqlı, aydın sabaha çağırışla tamamlanır. Sufi və hürufi fəlsəfəsində, eləcə də folklor düşüncəsindəki sakral yeddi rəqəminə söykənmək bu yeddi pərdəli dramı, əsərin alt qatlarından gələn və gələcəyə yol alan əsas mətləbləri məhz elə sonuncu, yeddinci pərdədə strateji hədəf kimi açıqlayır. İdeoloq Şeyx Heydər və onun oğlu Şah İsmayıl arasında gedən şərti-zamani mükəllimə Nəsimi ruhunu vətənin birliyi, bütövlüyü və istiqlal düşüncəsi kimi ortaya qoyur:

***“Məqsədin xəlf, məbədin xəlqidir sənin,
Məzhəbin xəlf, məbədin xəlqidir sənin.”***

Dramda boy göstərən bu mühim fəlsəfi-siyasi çağırış бүgü-nümüz və sabahımızın yolunu göstərir.

Uzun zamandan bəri Azərbaycan mənzum dramaturgiyasında belə dərin məzmunlu bədii əsərə ehtiyac var idi. Sayman Aruz onu duyub dəyərləndirməyi bacarmışdır. Orasını da deyim ki, bu əsər bir az daha ağıllı oxucu istəyir, düşünməyi, mənalandırmağı bacaran oxucu...

Sayman Aruz (Həsənzadə Sayman Qulaməli oğlu) Güney Azərbaycanın Sulduz mahalında doğulub, Bakı Dövlət Universitetini bitirib, Azərbaycan Yazıçılar Birliyində Güney Azərbaycan ədəbiyyatı üzrə şöbə müdiri vəzifəsində çalışır. Onun özünün varlığında Nəsimi ruhu vardır. Bu mənada qələmə aldığı dərin məzmunlu “Nəsimi” mənzum dramında da Nəsimi yolunu yürüyən və heç zaman geriye dönüşün mümkün olmadığını bilən bir tarixi obrazı canlandırır. Həm də Nəsimidən sonra gələn Nəsimilərin obrazı kimi...

Məhərrəm Qasımlı
Azərbaycan Respublikası
Dövlət Mükafatı Laureatı,
Əməkdar Elm Xadimi, professor

ƏDƏBİYYATIMIZDA

ƏLAMƏTDAR HADİSƏ

Dünya ədəbiyyatında mənzum dram janrının tarixi demək olar ki, dramaturgiya tarixi qədər qədimdir. Onlarla böyük dramaturq bu janrda maraqlı əsərlər yaradıb, poeziya ilə səhnə oyununun vəhdətini qurmağa çalışıb. Azərbaycan ədəbiyyatında da son yüz ildə bu janrda xeyli böyük əsərlər ərsəyə gəlib. Hüseyn Caviddən tutmuş, Bəxtiyar Vahabzadəyə, Nəriman Həsənzadəyə qədər bir çox şairlərimiz bu janrda qələm sınağı və bu təməllər teatrımızda səhnəyə qoyulub. Lakin, əfsuslar olsun ki, sırf romantik teatrın elementi olan mənzum dram janrı son yarım əsrdə bütün dünyada unudulmağa başladı.

Dramaturqlar daha çox realist psixoloji janrlara və absurd teatrlara üstünlük verməyə başladılar. Bizdə də son onilliklərdə mənzum dramlar demək olar ki, yazılmır və səhnələşdirilmir. Məhz bu prizmadan yanaşanda şair-tərcüməçi Sayman Aruzun Nəsimi yubileyi ilə bağlı qələmə aldığı “Nəsimi” mənzum dramının ərsəyə gəlməsini ədəbiyyatı-

mız üçün əlamətdar hadisə hesab etmək olar. Ümumiyyətlə, hansısa ədəbi və dramatik janrların unudulması, diqqətdən kənar qalması təqdirəlayiq hal deyil.

Sayman Aruzun “Nəsimi” dramının bir özəlliyi də sadəcə şeirlə yox, ən çətin vəzn olan əruz vəznində qələmə alınmasıdır. Bu vəznə Azərbaycan ədəbiyyatında son dram əsərləri uzaq keçmişdə Hüseyn Cavid tərəfindən qələmə alınmışdı... Dram əsərində, əlbəttə ki, mövzuya uyğun olaraq şərtliklər üstünlük təşkil edir. İstər Nəsimi obrazı, istər Nəimi, Şəms, Həllac, Şah, Səməzən və sair obrazlar real psixoloji xarakterlər kimi deyil, irfani həqiqətləri bəyan etmək üçün şərti və abstrakt simalar kimi təqdim edilib. Səhnələrin ardıcılığı və quruluşu da ənənəvi şərq sufi traktatlarındakı irfani dialoqları xatırladır ki, bu da əsərin sırf şərq sufi məzmununu ön plana çəkir... Ümumilikdə, bütün romantik şeir parçalarında, dialoq və monoloqlarda Mövlanə Cəlaləddin Ruminin poeziyasının təsiri duyulur ki, bu da təbiidir. Özündən sonrakı bütün şərq şairlərinin yaradıcılığına təsir etmiş Mövlanə, təbii ki, Nəsimi yaradıcılığını da təsirsiz buraxmamışdır, lakin, təbii ki, Nəsimi sadəcə imitator kimi çıxış etməmiş, ümumi irfan fəlsəfəsinə öz fərdi hiss və duyğularını, fikir və düşüncələrini də əlavə etmişdir. “Nəsimi” dramının bütün məzmunu sanki Haqq daşıyıcısı olan mübariz arif-şair, Haqq uğrunda hətta canından keçməyə belə hazır olan bir Şəhid obrazının vəsfinə həsr edilib. Sanki bütün ətraf obrazlar yalnız və yalnız Nəsimi obrazının açılmasına, sufi-irfan təfəkkürünün təqdimatına istiqamətlənib. Bütün projektorlar yalnız Nəsimiyə yönəlib.

Xüsusən də əsərdəki edam səhnələrində baş qəhrəmanın cəsarəti və fədakarlığı açıq şəkildə nümayiş etdirilir...

Əsərin məhz əruz vəznində və Nəsiminin öz poetik dilinə yaxın bir formada yazılması da maraqlı detallardan biridir, çünki bir çox başqa əsərlərdə olduğu kimi klassik obraz müasir dillə danışsaydı, əsərin təsir gücü xeyli azalmış olardı. Lakin onu da qeyd edim ki, vəhdəti-vücuda fəlsəfi üzərində köklənmiş irfan-təsəvvüf dolu poetik fikirlər oxşar şəkildə müxtəlif parçalarda yüngül fərqlərlə təkrar-təkrar səsləndirilir. Sonda müəllifi ağır bir yükün altına girib Nəsimini maraqlı şəkildə təqdim etdiyinə görə təbrik edirəm. Dram əsərinin “Nəsimi” ili çərçivəsində bü-tünlükdə dərc edilib oxucuların ixtiyarına buraxılması, Nəsimi həvəskarları üçün qiymətli hədiyyə olardı. Çünki təkrar edirəm, Şərq irfan təfəkkürünü bu formada, üslubda təqdim edən əsərlər demək olar ki, yox səviyyəsindədir və əsərin oxucular tərəfindən maraqla qarşılanması gənclərimiz tərəfindən də bu cür əsərlərin yazılmasına stimula ola bilər.

İlqar Fəhmi

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin
Yaradıcılıq məsələləri üzrə katibi,
Yazıçı-dramaturq

MÜƏLLİFDƏN

İllərdir ki, Nəsimi düşüncəsi haqqında araşdırmalar edirəm. Onun nə demək, hansı pəyam və xəbəri çatdırmaq istədiyi haqda təhlillər, şərhlər hazırlayıram. Son və qəti qərarım isə belədir. O, yəni İ.Nəsimi təkcə şair-arif deyil, həm də Azərbaycanın ən böyük mədəni-ədəbi və hətta siyasi səfiridir. O, ərəb və teokratiya istilası qarşısında, Azərbaycan mədəniyyətini təkbaşına qoruyan mədəni qalxanımız idi. Nəsiminin təfəkkürünün sayəsindədir ki, bu gün Azərbaycan var, həm də müstəqil ölkə kimi digər ölkələr qarşısında deməyə sözü, təqdim etməyə ədəbiyyatı var. O, insan haqlarının, demokratiya və Azərbaycan dövlətçiliyi təfəkkürünün yaradıcısı, banisidir. Nəsimi özü də şeirlərinin alt qatında etiraf edir ki, hansısa mütəfəkkirin danışdığı və daşdığı düşüncə xalqın həyatına müsbət təsir etmir, onu rahatlaşdırmırsa, ona dövlət və müstəqillik qazandırmırsa demək ki, həmin mütəfəkkirin düşüncəsi əbəs və boşdur. Zənnimcə, Nəsimi təfəkkürünün müasir xələfi məhz ulu öndər Heydər Əliyevdir. Hansı ki, bütün düşmənlərə, vəfasızlıqlara baxmayaraq, Nəsimi kimi xalqın

ma-raq və mənafeyini özünə bayraq edərək müstəqil Azərbaycanı bizə bəxş edib, yenidən yaratdı. Mən Şəmsə, Nəsimiyə, Babəkə, Mövlanəyə, Şibliyə, Həllacə və Nəsimiyə hörmət etdiyim kimi ümumilli liderimiz Heydər Əliyevə ehtiram edir, onu bütöv Azərbaycan xalqının qoruyucusu, müasir Azərbaycanın yaradıcısı, İ.Nəsimi və Şah İsmayıl Xətai kimi böyük Azərbaycan təfəkkürünün varisi hesab edirəm.

Ümid və arzu edirəm ki, əsərdə də qeyd etdiyim kimi elə bir gün gələcək ki, həmin bütövlük təfəkkürü dünyada yaşayan hər bir azərbaycanlıni öz işığı ətrafında birləşdirərək, tarixi torpaqlarımızı ana vətənin qucağına geri qaytaracaqdır. AMİN!

Sayman ARUZ

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin
Güney Azərbaycan Ədəbiyyatı Şöbəsinin müdiri,
Şair-Yazıçı-tədqiqatçı

NƏSİMİ

Fəlsəfi-psixoloji dramatik pyes

7 şəkildə

İştirak edənlər:

Nəsimi

Nəimi

Babək

Dərviş

Səməzən

Zahid

Müctəhid

Şah

Şibli

Şəms

Şəmsi Təbrizi

Mənsur Həllac

Şahın məmuru

Şahın mirzəsi

Şah İsmayıl Xətai

Şeyx Heydər

Səmada səs

Ağ atlı

Mühafiz

Cəllad

1-ci mürid

2-ci mürid

Müridlər

Xalqın nümayəndələri

1-Cİ ŞƏKİL

HƏLƏB ŞƏHƏRİNDƏ MEYDAN

Hələb şəhərindəki meydanların biri. İnsan izdihamı şəhərdəki siyasi-ictimai mühitin necə gərgin olmasından xəbər verir. Cəmiyyətin içində böyük səksəkə var. Hamı həyəcanlıdır. Hər kəs Nəsimidən danır-şır. Səmazən əlindəki dəflə oxuya-oxuya:

SƏMAZƏN:

- Zahid heç vaxt milləti şad istəməz.

MÜRİDLƏR:

- Milləti şad istəməz.

SƏMAZƏN:

- Xəlqi müdrik, xəlqi azad istəməz.

MÜRİDLƏR:

- Xəlqi azad istəməz.

SƏMAZƏN:

- Bilməsin kimsə özün haqq dünyada,
Həqqü-nahəq xülyadır, xülya.

MÜRİDLƏR:

- Həqqü-nahəq xülyadır, xülya.

Nəsimi "Ənəlhəqq" deyə-deyə insanlara yaxınlaşır.

NƏİMİ:

- Ey xalq, ənəlhəqq söyləyin,
İnsani-mütləq söyləyin!

Cism fanidir, biz baqiyik,
Biz kamilik, biz kafiyik.

Xaliq də bizdən xəlq olub,
Həqqik ki, xaliq haqq olub!

Sırr bizdədir, söz bizdədir,
Qaş bizdədir, göz bizdədir.

Məbdə bizik, məqsəd bizik,
Əsgər bizik, əkbər bizik.

SƏMAZƏN:

- Kamil və mütləq xəlq olub,
İnsan ənəlhəqq xəlq olub.

Kəfən geyinmiş və meydan kənarına düzülmiş Nəsimi tərəfdarları birlikdə bir şeiri təkrar-təkrar oxuyaraq əllərini göyə qaldırır, halqa-vari şəkildə mərkəzə tərəf gəlirlər.

KÜTLƏ:

- “Dəryayi-mühit çaşa gəldi,
Kövn ilə məkan xuruşa gəldi.

Sirri əzəl oldu aşikara,
Arif necə eyləsin müdara?”

*Zahid özünəməxsus paltarlarla meydana daxil olur,
pillələri üs-tündən müridlərə söyləyir.*

ZAHİD:

- Ol “kon” dedi ki, bu dünya oldu,
Kövn ilə məkan Xudaya doldu.

Hər bir səbəbin bir əsbabı var,
Su varsa əgər yəqin qabı var.

Qabsız suyu gördün heç cahanda?
Susuz quyu gördün heç cahanda?

NƏİMİ:

- Heç nə özünü yaratmayırsa,
Allah necə bəs yarandı, molla?

Hər şey özünün xalığıdır, bil,
Öz fəhmi qədər xəlq olar aqil.

ZAHİD:

- Həqq varsa əgər mühəqqiqi var,
Xəlq varsa yəqin ki, xalığı var.

Məlullar edir illəti-zahir,
Məxlۇq eləyir xalığı-mahir.

NƏİMİ:

- Fəhmin səni xəlq edir, sən onu,
Səndən yaranıb xilqət oyunu.

Allah nədi ki, güzgüdəki biz,
Bizdən yaranır güzgüdəki iz.

ZAHİD:

- İnsan yaranır, yaratmır əsla,
Allah yaranır, yaranmır əsla.

Heç nə özünü özü yaratmır,
Əbruyi-kaman gözü yaratmır.

NƏİMİ:

- Tək biz deyilik ki, canımız var,
Həm ruhumuz, həm də qanımız var.

Əqli eləyir adəmi-insan,
Fərqi də budur adəmi-heyvan.

ZAHİD:

- Cismi canımıza geydirən var,
Can varsa əgər, onu verən var.

Sirri-əzəl aşikar olammaz,
Arif əbəs axtarır, bulammaz!

*Nəimi öz ətrafında sanki səma rəqsi edərək
Zahidə söyləyir.*

NƏİMİ:

- Eşqdir ki, edir insanı Tanrı,
Sonra yaradır dünyanı Tanrı.

*Zahid bir pillə də yuxarıya çıxır və üzünü
Nəimiyə tutur.*

ZAHİD:

- Nə doğmadı, nə doğulmadı O,
Nə soy adı yox, nə də adı O.

Hər an gərək aşikarü-pünhan,
Torpağa sücud qılsın insan.

Tutsun orucun, ibadət etsin,
Versin zəkatın, Məkkəyə getsin.

Şükr eyləsin o, Allaha hər an,
Dur olmasın o zikri-Xudadan.

Dadlı ilə acı bir mey olmaz,
Allah ilə xəlq bir şey olmaz.

Üzünü kütləyə tutur.

Siz söyləyin, ey xəlq, kim həqdir?
Görsün bu gədə, xəlq kimə xəlqdir.

KÜTLƏ:

- Həqq molladadır, molla da həqdir,
Mömin camaat mollaya xəlqdir.

*Zahid kəməmindən bir kisə qızıl pul çıxarır və
kütləyə paylayır.*

ZAHİD:

- Zahid baba siz möminü-dindarə dayaqdır,
Molla nə qədər var sizə zər paylayacaqdır.

NƏİMİ: (*kütləyə*)

- Allah içinizdədir, xələyiq,
Olmaq gərəkir Allaha layiq.

Siz şeytana layiq yaşayırsız,
Ondandı ki, daima çaşırsız.

(üzünü Zahidə tutur)

Böhtan atılıb Allaha dində,
Allah yaşayar insan içində.

*Müridlər vahid səslə üzünü zahidə çevirib, əllərini
ona tərəf uzadıb deyirlər.*

MÜRİDLƏR:

- "Küllü yerü-göy həqq oldu mütləq,
Söylər dəfü-çəngü-ney ənəlhəq.

Məscud ilə sacid oldu vahid,
Məscudi-həqiqi oldu sacid.

Hər qətrə mühiti-əzəm oldu,
Hər zərrə Məsihi-Məryəm oldu.

Daşü-kəsək oldu vərđi-nəsrin,
Fərhad ilə Xosrov oldu Şirin.

Məşuq ilə aşiq oldu bir zat,
Məhv oldu vücudi-nəfyü-isbat."

Zahid əbasını tovlayaraq onların üstünə gedir.

ZAHİD:

- Külli yerü-göy həqq olsa, onda,
Şeytan nədi bəs? Əstəğfürulla.

Məscudumuz zatında həqq var,
İnsan da ki acizü-günəhkar.

Nəimi meydanın mərkəzində əllərini göyə qaldırır.

NƏİMİ:

- "Məşuq ilə aşiq oldu bir zat,
Məhv oldu vücudi-nəfyü-isbat.

İman ilə küfr bir şey oldu,
Dadlu ilə acı bir mey oldu.

Şirkət aradan götürdü vəhdət,
Vəhdətdən açıldı babi-rəhmət."

(diqqətlə camaatı süzür)

Biz bizlə əgər bir olsaq, onda
Vəhdət yaranar yolun sonunda.

ZAHİD:

- Həmzat deyildir Əbdu-abid,
Tövhidə cahan, cahan da tövhid.

Gəl imanı sən küfrə bir etmə,
Gəl mürşidinin ardıca getmə.

NƏİMİ:

- Sən yolsan əgər, yolçu da sənsən,
Yolçusan əgər yol da özünsən.

Vəhdət yaranır “mən”inlə əvvəl,
Birləş “mən” ilə, sonra mənə gəl.

Zahid bir pillə də yuxarıya qalxaraq qəzəbli hökmlə.

ZAHİD:

- Bir həftə olar milçəyin ömrü,
Hardan bilər o, dünyanı-dövrü?

Ey dünya bağında qara milçək,
Bağ sirrini çözməyindən əl çək.

NƏİMİ:

- “Mən”inlə əgər bir olmasan sən,
Xəlv ilə nə adla birləşərsən?

ZAHİD:

- Nə bağbanı, nə bağı bilirsən,
Nə dəryanı, nə dağı bilirsən.

Beş gün həyatın var, yaşa, çıx get,
Vur ömrünü sağlam başa, çıx get.

NƏİMİ:

- Tanrı özü mürşid oldu həqqə,
Arif onu sevdi, doldu həqqə.

ZAHİD:

- Şirkət nədir? Ol şərək götürməz!
Şirki yerə qoy, dini götür göz.
Nəimi rəqsinə davam edə-edə deyir.

NƏİMİ:

- Gər dərk eləsək tanrılarıq biz,
Həqq harda ki var, orda varıq biz.

İnkər eləmir Allahu aşiq,
Üsyan eləmir ki, şaha aşiq.

Allah yaradır insan içində,
Məhbusu edir şahın gücündə.

Milçək o bağın qonağıdırsa,
Biz bağ yaradan insanıq amma.

Həm bağ oluruq bağbana, həm də
Bağban oluruq yeri gələndə.

SƏMAZƏN:

- Mənalər içində bir bağıq biz,
Mənalara həm də bağbanıq biz.

ZAHİD: *(bağırır)*

- Sus!

NƏİMİ:

- Susmayacam!

ZAHİD:

- Susdurarıq biz!

NƏİMİ:

- Eşq ilə bütün sədləri həm sındırarıq biz!

Biz həqiq, biz həqdənlik, biz həqdəyik, həqq bizdədir,
Zahid amma zülmünü "Allahı" altda gizlədir.

MÜRİDLƏR:

- Gizlədir, vay, gizlədir...

Molla həqqi gizlədir...

ZAHİD:

- Tən fanidir, o həqq ola bilməz,
Can baqidir, heç vaxt sola bilməz.

Şəkk eyləmə sən şəriətə, kim,
Qurandı kökü, Qurani-Kərim.

Gəl etmə təriqətin davasın,
Gəl bir oxuyaq tövbə duasın!

Cəllad odur, o, biz kimik, amma,
Hökm eyləsə, etmərik müdara.

Birdən kəsərik əlin, ayağın,
Kimsə tuta bilməz heç sorağın.

Fitva verərəm qətlinə birdən,
Hökmümlə gedər canın əlindən.

Qəttal odur, o, xof elə ondan,
Vaxtın hələ var, qayıt yolundan.

*Babək üzü bağlı Zahid ilə Nəsimiyə yaxınlaşır.
Üzünü Şeyxə (Zahidə) tutur.*

BABƏK:

- Sən şeyx deyil, şahsan, onunla,
Bircə libasın fərq edir amma.

Şahın xaladı, sənin əban var,
Şahın tacı var, sənin Xudan var.

Allah siz üçün kötək ağacı,
Millət siz üçün çörək ağacı.

Bizlər bilirik, nə bilsin onlar,
Əmmamələr altında nələr var?

Üryan olacaq bir gün həqiqət!

NƏİMİ:

- Hər kəs biləcək nədir şəriət!

BABƏK:

- Zənn eyləmə hökm təkə sənindir,
Hakimlik edən təkə dinindir.

Sizlər buraya gəlmədən öncə,
Xalqlar yaşayırdı ürəyincə.

Nə qorxu var idi, nə də ki qəm,
Millət yaşayırdı şənü-xürrəm.

Xəlqin ürəyindəki o şadlıq,
Bir gün doğacaq, əlbət, azadlıq.

ZAHİD: (*Babəkə*)

- Əmmamələr altında Quran var,
Quranın içində də cahanlar.

O naciyi-xəlq, kəlami-həqdir,
Allah sözüdür, hökmü mütləqdır.

Mən qoruyuram Allahın hökmün,
İcra edirəm padşahın hökmün.

NƏİMİ: (*mollaya*)

- Açdın ətəyin, sirləri tökdün,
Allah niyə bəs qorumur hökmün?

Mütləqdisə gər, sən isə heç zad,
Səndən niyə bəs O alır imdad?

O boyda həkimü-mütləq Allah,
Hökmün qoruyur molla ilə şah?

BABƏK:

- Həm məmuru var, həm də pərizad,
Həm təltif edir, həm də mücazat.

Vəhy eyləyir o, mələklərilə,
Sözün deyir o, kağız, dərilə.

SƏMAZƏN:

- Ümmətləri var, nəbiləri var,
İblisləri var, pəriləri var.

Sanki yaşayır göydə də bir şah,
Sən söylədiyən deyildir Allah.

NƏİMİ:

- Fərq eyləməz İraq, ya da Çində,
Allah yaşayır insan içində.

DƏRVIŞ:

- Qəlbə yazılar Allahın hökmü,
Kağızda olar padşahın hökmü.

Nə məmuru var, nə də yazanı,
Nə məhkumu var, nə qır qazanı.

Ey insan, əgər eşqə güvənsən,
Cənnət də, cəhənnəm də özünsən.

BABƏK:

- Xalqın qanını şah içir, ancaq,
Xalqın ruhunu zahidi-sarsaq.

Din sizlər üçün taci-müəlla,
Din bizlər üçün həqqə təcəlla.

Aşıqləri kafir etməyi kəs!
Sən eyləginən moizəni bəs!

Allah adı ilə şahlıq etdiz,
Şeytan yolunu din ilə getdiz.

Həç kəsməyəcək həqqin sədası,
Əlincə qalası, Bəzz qalası.

DƏRVIŞ:

- Allah adına can alsanız da,
Zülmün ayağına salsanız da,

Yox fərqi bizə, həqq elə həqqdir,
Şahlar dəyişər, xəlq yenə xəlqdir.

Biz olsa şahın məhbusuyuq, pak,
Sən öz təninin məhbususan, leyk.

ZAHİD:

- Tən ruhumuzun məhbəsidirsə,
Cümlə bu cahan məhbəs içində.

Şah xəlqi yığır bir yerə amma,
Siz xəlqi pərakəndəvü-rüsva.

İnsan başa düşsə ki, o həqqdi,
Hər kəs çəkəcək bir yerə xəlqi.

BABƏK:

- Ölsək şəhidik, aşıqi kamil,
Ölmək nədi ki, doğmağa amil.

Bizdən doğacaq dünyaya bir həqq,
Onla doğacaq bir də ənləhəqq.

ZAHİD:

- Kütlə nə bilir sirri-ənəlhəqq,
Kütlə nə bilir kəməli-mütləq.

Çaşdırmaginən xəlqi yolundan,
Dur eyləginən həqq oyunundan.

BABƏK:

- Gəl, gəl, bu şəri dur elə bizdən,
Şeyxi şaha mənzur elə bizdən.

Biz danələrək, məhbəsə məhbus,
Məhbəs ana bətni kimi məxsus.

Babək olacaq cümlə xəlayiq,
Ömür sürəcək şəninə layiq.

Dərman olacaq eşq ilə insan,
Azad olacaq Azərbaycan.
(üzünü Nəsimiyə çevirir)

Şənin Nəsimin, mənim qılıncım,
Bizdən doğacaq haqqa qığılcım.

Həqq kimdədisə o güclüdür, bil!
Fildən daha güclüdür Əbabil.

DƏRVIŞ:

- Gər Əbrəhənin fil ordusu var,
Xalqın da Əbabil ordusu var.

Şah birdisə, biz çoxuq, biz haqlı,
Kim xalqdısa, o mütləq haqdı.

BABƏK:

- Bir gün əsəcək Nəsim bizdən,
Əyri qaçacaq uzağa düzdən.

Mühafiz yaxınlaşaraq narahat bir səslə deyir.

MÜHAFİZ:

- Mən məhbəsə məhbusam özüm də,
Kardır qulağım, kordu gözüm də.

Məhbəs açarı məndədi, bəli,
Sonda o nədir, məhbəs açarı.

Kaş ki açarım cana dolardı,
Canın açarı məndə olardı.

BABƏK:

- “Ey bülbüli-sübhi, nə giriftari-qəfəssən,
Sındır qəfəsi, tazə gülüstan tələb eylə.

Div ilə müsahib olanın dini xətdir,
Zinhar gəl ey adəmi-insan tələb eylə.”

ZAHİD: (*qəzablə*)

- Millət, bu deyir, sizdədir Allah!

KÜTLƏ:

- Əsfəğfurullah!

ZAHİD:

- Millət, bu deyir nahaqdı padşah!

-

KÜTLƏ:

- Əsfəğfurullah!

ZAHİD:

- Bu haqlıdı, ya şah?

KÜTLƏ:

- Şah, molla baba, şah!

ZAHİD: (*Nəimiyyə*)

- Gördün!

(*camaata*)

- Əcrüküm ində Allah!

Nəimi və müridlər bir araya gələrək halqa şəklində toplaşirlar. Meydanın digər küncündə səmazən rəqs edə-- edə mərkəzə doğru gəlir.

(*Səhnə nisbətən aydınlaşır*).

SƏMAZƏN:

- “Məhv oldu Nəsimi eşq içində,
Həqq oldu Nəsimi eşq biçimdə.”

“Sufi nə bilir rümuzi-rindan,
Zahid nə bilir rümuzi-zindan.”

“Ey eşqə günah deyən günahkar,
Təsdiqdir eşq, deyildir inkar.”

Aşiq odu ki, o cuşa gəlsin,
Vulkan kimi ol, xuruşa gəlsin.

Saqi kimi eşqi süzsün ancaq,
Hər bir şeyi eşqə yozsun ancaq.

DƏRVİŞ:

- Biz anquru məst edib mey etdik,
Biz dünyanı həst edib dirilttik.

Şəmsin canı bizdən od alır, bil,
Eşq ilə günəş alovlanır, bil.

Zahid özünü pillədən aşağıya ataraq səmazənin sözünü kəsir.

ZAHİD:

- Bir kasə mey ilə alışırsan,
Allahın adından danışırsan?

Rəqsin də haram, sazın, sözün də,
İblis yaşayır sənin düzündə.

Bil, ləhvü ləəb haramdı dində,
Bil, eyşü-tərəb haramdı dində.

Əyyaş ola bilməz qəti, mömin,
Allah ilədir ülfəti-mömin.

Get sazını at, təsbehi öyrən,
Tövbə ilə fəhşadan təmizlən.

SƏMAZƏN:

- Azadələrək, əsir deyilik,
Divanələrə zəncir deyilik.

Allah ilə məşhur olmuşuq biz,
İnsan qılığına dolmuşuq biz.

Allah da içib badeyi-nabdan,
Sonra oyadıb dünyanı xabdan.

Öz məstliyini dünyaya verdi,
Torpaq da onu buğdaya verdi.

NƏİMİ:

- Bir danə yerə buğda əkərsən,
Yetmiş danə buğda götürərsən.

Əql söylə verərmə birə yetmiş?
Zahid, bu cahən eşq ilə bitmiş.

ZAHİD:

- Ey dünyanı eşq ilə guya, həst edən insan!
Ey ənquru eşq ilə guya, məst edən insan!

İlk meyvəni, ilk buğdanı bəs kimdi yaradan?
Ol ənquru, ol dünyanı bəs kimdi yaradan?

Sənmi o dağı, o meşəni, daşı yaratdın?
Sənmi o gözü, o qaşı, o başı yaratdın?

Bəsdir daha, bəsdir, nə qədər küfr edəcəksən?
Xəlq şükr edəcək, sən mey içib, rəqs edəcəksən?

SƏMAZƏN: (Zahidə)

- Rəqs eyləginən ki, rəqs xoşdur,
Dünyada nə var, əbədi, boşdur.

Yer-göy dolanır ələst içində,
Aşıqlar içində, məst içində.

Allah özü məstdir, mələk məst,
Torpaq özü məstdir, külək məst.

Məst olmasa gər, bulud yağmaz,
Məst olmasa gər, yara sağalmaz.

DƏRVIŞ: (*Səmazənə qoşularaq*)

- Biz kainatı yaratmasaq da,
Öz dünyamızı yaratdıq amma.

(*camaata*)

- Öz cənnətini yaşa, ey insan,
Din cənnətini bil şərü-böhtan.

BABƏK:

- Tap rövzeyi-rizvanı özündə,
Öz xəttü-xalında, öz gözündə.

NƏİMİ:

- “Ey nafeyi-Çin saçın siyahı,”
Tanrı halal etdi həm günahı.

Agahdı bizə sirri-Sürəyya,
Dərgahdı bizə tamami-dünya.

Sultandır iki cahanda insan,
Cinnü, mələyü, şeytan da insan.

Ənqur nə idi, mey olmasaydı,
Aşiq ürəyinə dolmasaydı?

Söylə mənə ki, buğda nə idi,
İnsan onu əkmək etməsəydi?

BABƏK:

- Zahid günahı bizə savabdır,
Zahid sualı bizə cavabdır.

ZAHİD:

- Ey varlığı, ey nəfsi günahkar,
Ol nöqtədi, biz nöqtəyə pərgar.

Buğdanı yaratdı insan üçün,
Quranı yaratdı iman üçün.

Göndərdi nəbi, verdi bizə din,
Öz bəndəsini eylədi mömin.

BABƏK: (*Zahidə*)

- Uydurma bir əfsanədi dinlər,
Yazıq bu dinə olan möminlər.

Xəlq olmasa gər bu dindən azad,
Ölkə ola bilməz şənü-abad.

ZAHİD: (*kütləyə*)

- Bir gün yıxacaq sizi günahlar,
Ey kafir adamlar!
Bu ləşgəri-küffarın önündə,

Siz nəçün susursuz?
Bir baş ki namaz qılmayacaqsa?

KÜTLƏ:

- Kəsilməlidir o!

ZAHİD:

- Bir əl ki dua etməyəcəksə?

KÜTLƏ:

- Kəsilməlidir o!

ZAHİD:

- Allahını, şahını sevənlər,
Siz hökm verin!

KÜTLƏ:

- Edam, edam!

NƏİMİ:

- Allah özü bizdədir, biz Onda,
Biz tanrılarıq Tanrı yolunda.

İnsan biçimində Tanrıyıq biz,
Mənalər içində Tanrıyıq biz.

Ol pərdeyi-sirri qaldıran da,
Həm aşikar, həm sirri-nihanda.

Şah bizlərə hökm edir ki, şahdır,
Xəlq olmasa, şah kimə külahdır?

BABƏK:

- Biz Tanrılara şahın nə hökmü,
Zahid dolu dərgahın nə hökmü?

ZAHİD:

- Ey müşriki-rahi-həqq, ey mürtəd,
Tez ağzını yum, söylə hüvəlhəqq.

İnsani-zəifi kuri-məfluk,
İnsani-hərisi kari-məmluk.

Ey fani süfət, ölümə azim,
Firon kimi bir Tanrı nə lazim?

Ol baqidi, biz faniyü-dilxor,
Fani necə baqi olar, ey kor?!

NƏİMİ:

- Biz həm şahıq, həm şeyx, həm Allah,
Bizdən güc alır həm şeyxü, həm şah.

İskəndərin axtardığı suyuq,
Dəryadı cahan, biz isə qayıq.

Biz həqqin özü, bizik ənləhəqq,
Bizdən yaranır kəməli-mütləq.

ZAHİD:

- Ol "biz" nədi ki, sən hey deyirsən?
Saqqız kimi sözdə çeynəyirsən.

Biz bəndələrik, müti-i-mütləq,
Həqq Tanrıdı, söyləyin hüvəlhəqq!

Qarşı nə gəlırsən hökmi şahə,
Et tövbəni, batma sən günahə.

NƏİMİ:

Okeandı cahan, biz isə sahil,
İdrak eləməz bu elmi cahil.

Torpaq da bizik, danə də, su da,
Həm Musavü, həm İsavü, Budda.

Dindən ötäyik, biz insanıq, hey,
Qul oldu bizə dünyada hər şey.

ZAHİD:

- Ölməzdi Xuda, sənə ölümlü,
İnsanlar üçün həyat ölümdü.

Hər kəs doğulur ölmək üçün, hey,
Sən də diri qal varsa gücün, hey.

Üç-beş gün əgər xəstələnersən,
Öz Tanrılığından da bezərsən.

Zahid bu söhbətlərdən əsəbiləşir. Kənarında dayanmış şahın məmurunu meydana dəvət edir ki, Nəimini, Babəki və onların məsləkdaşlarını susdursun.

ZAHİD:

- Orda nə durubsan, ey müqəyyəd!
Ariflər edibdi xəlqi mürtəd.

Həbs eyləginən, məhbəsə atdır,
Kafirlərə mərhəmət günahdır.

Şaha xəbər eylə kim, bu küffar,
Həm Allaha da qarşı çıxıblar.

Allahsız olub bu xalq, vallah,
Şeytani-rəcimə olub həmrəh.

(Nəimiyə xitabən)
İrfan özü şeytani oyundur,
İman bizim, mərifət Onundur.

NƏİMİ:

- Ehkamlı adam Allahı görmür,
Merac eləmir, dərğahı görmür.

Duymur o həqqi, çatmır o həqqə,
Təqlid ilə oxşayır o xəlqə.

Təqlid böyüdər imanı səndə,
Yəqin böyüdər dünyanı səndə.

Axtar yəqini, imanı at sən,
Seç mərifəti, kamala çat sən.

ZAHİD:

- Ey öz sabahı ona qaranlıq,
Ey ən böyük gerçəyi, nadanlıq!

İnsan ucalar öz biliylə,
Allaha şükür edən diliylə.

Həmd eyləginən bu cismü-canə,
Allah səni gətirib cahanə.

NƏİMİ: (*uca səslə*)

- At zöhdü-riyanı olma qafil,
Şah zülmünə sən də olma amil.

Qoyma eləsin səni silah, şah,
Öz xəlqinə sən çalış ol həmrəh.

ZAHİD:

- Ey cahil adam, sus,
Xəlq Allaha məxsus!

NƏİMİ:

- Eşq, torpağı buğda,
Eşq, çeşməni dərya,

Eşq, məşuqu Allah,
Eşq, dünyanı dərgah eləyirsə...

ZAHİD: (*qəzəblə*)

- Kafirələrin hökmü lap əzəldən,
Qurani-Kərimdə yazılıbdır.

Bir çoxları sizdən də qabaqlar,
Müşriklik üzündən asılıbdır.
(*əлиндəki Quranı onlara tərəf uzadır*)

Qurandı bizə dəlili-mütləq,
Quranda deyir bizə: "hüvəl-həqq".

Quran ki kəlami-həqdi, həqdi,
Ondan sora hər nə var nahəqdi.

Göndərdi xəbər bizə nəbi ilə,
Agah elədi sirri Əli ilə.

Meydanın küncündə dayanmış dərviş Zahidin sözünü kəsir.

DƏRVIŞ:

- Biz də Əliyik, Əli də bizdir,
Eşq insana Alləhtək əzizdir.

Leyli elə Məcnundu kökündə,
Hər bir budağın əsli kökündə.

Aşiq elə məşuqdu ki, vardır,
Məşuq elə aşiqdi ki, vardır.

SƏMAZƏN: (*Dərvişin sözünü davam etdirərək*)

- Xəliq yaşayar məxluq içində,
Dərman yaranar dərd biçimində.

Dünyada nə var, həqq yaradıbsa,
Həqqik hamımız, həqq yaradıbsa.

Həqq olmasa dinləməz qulağın,
Həqq olmasa söyləməz dodağın.

DƏRVIŞ:

- Dünya yaranıb həqq ola mütləq,
“Söylər dəfə-çəngü-ney, ənləhəqq!”

ZAHİD:

- Sən kimsən axı, həqqi deyirsən?
Sən ki iyimiş yun geyinirsən!

Ey başı keçəl, qəlbi günahkar,
Yüнден çəkən öz ruhuna divar!

Dünya yaranıb ibadət üçün,
İnsan yaranıb itaət üçün.

Qarşı nə gəlirsən bu rivalə,
Nəyçün inanırsan o məhalə?

Gəl tövbə elə, çıx bu zülümdən,
Kafir, özünü qurtar ölümdən.

DƏRVIŞ:

- Həqq ölməz, əgər cismim ölərsə,
Ruh ölməz, əgər tən bölünərsə.

Ruhu həqə təslim olan eşqəm,
Quran kimi təlim olan eşqəm.

“Mən”dən yaranır cümleyi-əfkar,
“Mən”dən danışır dini kitablar.

“Mən”dən gətirir xəbər nəbilər,
Cinnü-mələyi, insü-pərilər.

*Zahid dərvişin sözlərinə dözməyərək məmurdan
şallağı alıb dərvişi şallaqlayır.*

ZAHİD:

- Ey kafiri-adam, həqqin yolunda,
“Mən” həqqdisə, mən də həqqəm onda.

Həqq məhkum edir səni bu “hədd”ə,
Həqq məhkum edir səni əşəddə.

Mən qamçı vuran, sən də yeyənsən,
Mən həqq deyənəm, sən də deyənsən?

NƏİMİ:

- Ey zahid, əgər həqqi danarsan,
Əslində özün qılınclanarsan.

Vurmaz həqqə həqq, qılincü-qamçı,
Nahəqdi vuran həqqə qılincü.

Mən səsləyirəm səni Quranə,
Sən qamçı vurursan bu lisanə.

ZAHİD:

- Həqq həqqə vurur onda qılincü,
Həqdən güc alır əlimdə qamçı.

Sən kafirü, mən mömini-vala,
Sən dinsizü, mən zahidü-mövla.

NƏİMİ:

- Quran deməyib ki, zahid həqdir,
Şahın sözü kamilü-mütləqdir.

Quran deməyib Allah adilə,
Zülm eyləginən hökmi şah ilə.

Ey sən ki, açırısan din ilə dil,
Zöhd Əbrəhədir, eşq Əbabil.

Həqqə dönüşür eşq ilə dünya,
Rüçət eləyə küllü-ələyha.

Qamçı olan əldə həqq? Haşa!
Həqqin ola bilməz bu tamaşa.

ZAHİD: (*kütləyə*)

- Ey xalq, eşidirsiz nə deyir bu?
Zındıq xalatını geyinir bu...

KÜTLƏ:

- Zındıqdı, bəli, o!

DƏRVİŞ:

- Nə danışırırsız?
Od kimdədi onla alışırsız.

Qurani-Kərimi oxumursuz,
İp sizdədi, mil sizdədi,
Amma toxumursuz.

ZAHİD:

- Xalqın həqqi yox, Allahı vardır,
Göydə Odu, yerdə isə şahdır.

DƏRVIŞ:

- Şah zalimü, mülkü isə viran.

Zahidlə Dərviş bir-birinin sözünü kəsərək əsəbiliklə mübahisəyə girişirlər.

ZAHİD:

- Sən kafirü...

DƏRVIŞ:

- Mən aşiqü..

ZAHİD:

- Sən zındıqü..

DƏRVIŞ:

- Mən məstü...

NƏİMİ:

- Mən insan!

*Zahid məmurun kəməmindəki qılıncı qınından
sıyırır və qəflətən Nəiminin qarnına saplamaq istəyir.*

ZAHİD:

- Öl, öl ki, yaman çoxdu özün Tanrı edənlər,
Zahid yolunu eşq ilə, irfanla gedənlər.

Bir Allah ilə baş edə bilmir bu xəlayiq,
Sən Allah edirsən hamını, ey gora layiq?

Öl, ey ki, özün elan edib Tanrı yalandan,
Öl, bəlkə də bir Tanrı azalsın bu cahandan...
Müridlərin biri özünü qılıncın qabağına atır.

1-ci MÜRİD:

- Tut məni, həbs et məni, ey nakışı,
Mən Nəsimiyəm, rəha et dərvishi.

Zahid müridə tərəf dönür.

ZAHİD:

- Həbs edin bu müşriki!

Meydanın digər tərəfindən bir başqa mürid də qabağa gəlir.

2-ci MÜRİD:

- Mən də Nəsiməm, məni də həbs edin,
Harda varsa bir zülüm, var orda din.

ZAHİD:

- Həbs edin bu mülhidi!

Meydanın hər tərəfindən müridlər qabağa gəlirlər.

MÜRİDLƏR:

- Biz həqiq, biz həqdənlik, biz çünki Nəsim olmuşuq, Çıxmışiq öz cismimizdən dünyaya cism olmuşuq!

ZAHİD:

- Mən Nəsimi doğsa da, zahidlərə bir fərqi yox, Xüliyədir eşqü-irfan, nə şahı, nə xəlqi yox.

DƏRVIŞ:

- Məni də öldürün ki, mən də...

ZAHİD:

- Əlbət, səni də, növbən yetəndə.

SƏMAZƏN: (*rəqs edə-edə*)

- Mən də onun eşqi ilə xoşam, məni də öldür...

ZAHİD: (*tənə ilə*)

- Sən kimsən axı, az məni güldür!

Millət oyanıb, aqil olub, zöhd yatıbdır,
Fitvayi-cihad verməyimin vaxtı çatıbdır.

(üzünü camaata çevirir)

Ey əhli Hələb, quş qılın hüsni-xitamə!

Kütlənin uğultusu azalır.

KÜTLƏ:

- Zahid nə desə, doğrudur o, eylə iqamə!

ZAHİD:

- Bundan sora kim böylə düşünsə,
Dərviş yününə kimsə bürünsə,

Nəsimiyə kim yaxın olarsa,
İrfan yoluna özün soxarsa,

Zahid ona fitva qılacaqdır,
Rəhm eyləmədən asılacaqdır!

(məmurlara Nəsimini, Babəki, Dərvişi göstərir)

- At bunları həbsə,

Car eyləginən hər yerə hökmü!

Duysun bütün aləmdə nə var, harda hürufi,
Duysun sözümlü arifü-sufi!

Ya tövbə edib, həqq yola dönsün,
Ya zındıq onu elan edib, xəlqin önündə,

Həqqi ilə bərabər,
Xəlqi ilə bərabər
Canına onun pərdə çəkən, canı soyulsun!

MƏMUR:

- Hökmün bizə məqbuldu, zahid,
Şah hökmü ilə gər ola vahid.

Yaxşı, ataram bunları həbsə,
İcra edərəm, molla nə dersə.

Edamı gərək şah deyə ancaq,
Hökmü o bizə söyləyə ancaq.

Fitvanı gərək şah edə təsdiq,
Bizlər də edək o hökmü tətbiq.

*Qarışıqlıq düşür. Məmurlar Zahidin dediyi
adamları həbs edirlər.*

2-Cİ ŞƏKİL

ŞAHİN SARAYI

Zahid şahın hüzuruna gedib ki, verdiyi fitvanı şahın əli ilə bir da-ha təsdiqləsin. Özünün haqlı olduğunu sübut etməkdən ötrü özü ilə başqa bir müctəhidi də şahın nəzdinə aparıb.

ZAHİD:

- Şah canı sağ olsun, nə durubsan?!
Dünyanı bürüyüb şərü-böhtan.

Bir kafir adam, adı Nəsimi,
Şübhəyə salıb kütlə kəsimi.

Xəlqi çevirir dini-Xudadan,
Zöhddən, salavatdan və duadan.

ŞAH:

- Kimdir o adam, adı-sanı nə?
Nə təbliğ edir, ya dastanı nə?

ZAHİD:

- Müşriklik edir Hürufiliklə,
Cadu kimi bir elmü-biliklə.

Xəlqə deyir o: “deyin, ənəlhəqq”,
İnsandı guya kəməli-mütləq.

Həm dini danır, həm Allahı o,
Həm dövləti, həm də ki şahı o.

Hey tanrıları xəlqin önündə,
Həqdən güc alır həqqin önündə.

MÜCTƏHİD:

- Hərdən özünü şah aparır o,
İnsan deyil, Allah aparır o.

Allah özü hakimdi cahanə,
Həm aşikar, həm sirri-nihanə.

Hakimdi bizim canımıza O,
Həm ruhumuza, qanımıza O.

Amma bu adam deyir ki, Allah,
Hakim ola bilməz bizə, ey şah.

ŞAH:

- Ey zahid, əgər göydə Odur şah,
Amma yer üzündə mənəm Allah.

Güc məndədisə, həqq də mənimdi,
O din dediyin mənim dinimdi.

Kim qarşı çıxarsa şaha, zahid,
Sanki çıxıb o, Allaha mühlid.

ZAHİD:

- Ey şahım, əgər xəlqin həqq olsa,
Bu dünya əgər həqq ilə dolsa,

Sən həqqə necə hökm sürərsən?
Xəlq ardıca, vallah, sürünərsən.

Nə adla cahana şah olarsan?
Xəlqullaha sən Allah olarsan?

ŞAH:

- Şahın qılıncı onun adıdır,
Allah tərəfindən imdadıdır.

Varsa kəmərinə gər qılıncın,
Dinə dönüşər sən inancın.

Səhv olsa belə, doğru yozar xəlq,
Doğru dediyi yoldan azar xəlq.

Xəlqi yaradar qorxu, cahanda,
Xəlqi yaşadar zənnü-gümanda.

Qorxut nə qədər varsa, bu millət,
Üsyan eləməz çəksə də zillət.

ZAHİD:

- Din qorxu salır millətə, ey şah,
Xəlqə yaradır qorxulu "Allah".

Şəriət ilə millətin həqqin,
İdarə edir Allah ilə din.

MÜCTƏHİD:

- Dağda, küçədə, hətta yataqda,
Ən gizli oturmuş bir otaqda,

Dünyaya gələndə, ya öləndə,
Mirasını varislə böləndə,

Şəriət edir idarə xəlqi,
Sanki götürüb icarə xəlqi.

ZAHİD:

- Amma nə edək, bəzən olur ki,
Nəsimiyə tay biri doğur ki,

Üsyan eləyir qorxulu həqqə,
Eşq Allahını öyrədir xəlqə.

Xəlq bilsə həqqi, əstəğfurullah!
Nə zöhd qalar, nə şah, nə Allah!

Şah bir az fikrə gedir.

ŞAH:

- Bəs din nə deyir belə olanda,
Kütlə ürəyinə eşq dolanda?

Üsyan eləyəndə kimsə şaha,
Fitva nə verir belə günaha?

MÜCTƏHİD:

- Biz hər nə desək, din də deyir, şah,
Gər rəhm eləsək, xalq olar Allah.

ZAHİD:

- Din getsə əgər, molla da qalmaz,
Allahını kimsə yada salmaz.

ŞAH: (*əşəbi*)

- Din verdi sizə şöhrətü-qüdrət,
Xeyli həyasızlıq və cəsarət.

Hökm oldu sizin ölkə də, xalq də,
Allah da sizin, şah də, həqq də.

Verdim sizə mən də zərü-dinar,
Etdiz amma siz milləti bimar.

Gər xəlqi edir, o şad, o azad,
Bəlkə odur həqq, ondadır imdad?

ZAHİD: (*kinayə ilə*)

- Xəlq haqq olacaq, zöhd də nahəq?
Şah zalimü, xəlq isə “ənəlhəqq”?

MÜCTƏHİD:

- Tacın düşəcək başından, ey şah,
Məxluq olacaq xaliqə Allah.

Şah qorxudan səksənir. Tövrünü dəyişir.

ŞAH:

- Tacı qan ilə alan qan ilə də saxlar onu,
Həqqi tac ilə alan qan ilə qundağlar onu.

Görmüsən bir yerdə kim haqqın başında tac ola?
Haqq olar ol kəsdə kim, onun başında tac ola.

ZAHİD:

- Xəlq ənəlhəqq söyləyəndən Allah olmaq öyrənir.

ŞAH:

- Sizdədir suç, ey müəmməm,
Qalmış idi bircə bu kəm!

ZAHİD:

- Dini öyrənmir daha, xəlqin şah olmaq öyrənir.

ŞAH: (*kinayə ilə*)

- Ələcəb, bu xəlqə bax! Əcuzədən Allah olar?
Qarnı acdan, cibi boşdan, çoban-çoluqdan da şah olar?

ZAHİD:

- Bəs məscidlər, pirlər,
Bu mərsiyə, bu növhələr?

Olmasa zahid əgər,
Bəs xəlqi kim təlim edər?

ŞAH:

- Gər Hələbdə siz yaratsaydız ilahi qorxunu,
İndi Nəsimi doğub şübhəyə salmazdı onu!

ZAHİD:

- Doğmayıbdır o Hələbdə, gəlməyib Dəməşqdən,
Özü xəlqə söyləyib ki, doğmuşam mən eşqdən.

ŞAH:

- Bəs doğubdur harda o? İndi deyil gər bizdən?

ZAHİD:

- Şamaxıda doğulubdur, boylanıb Təbrizdən.

ŞAH:

- Azərbaycanlıdırsa çox çətindir işimiz,
Çəkib atsaq da belə bizdən qopacaq dişimiz.

Xəlq əgər həqq olsa da, bir şah lazımdır ona,
Xəlq “ənəlhəqq” olsa da, Allah lazımdır ona.

ZAHİD:

- Hökmün nədir, ey şah?
Söylə bizə ki, ta olaq agah.

ŞAH: (*fikrə dalır*)

- Qurdu sən gördünmü, zahid, kim kölə olsun itə?
Dövlət istər qurmaq o, həqqü-ənəlhəqq vasitə.

MÜCTƏHİD:

- Qoy qıraq Allah adilə, şah da qalsın üzü ağ,
Yoxsa o qalib gələrsə, kimsədə qalmaz papaq.

ŞAH:

- Göydə quşa, yerdə çaya dönsə,
Min bir sözə, ya sirrə bürünsə,

Çevrilsə də lap Allaha, zahid.

ZAHİD:

- Əstəğfurullah!

ŞAH:

- Tapılsın o mülhid,
Hüzuruma gəlsin.

Qoy mändəki zurü-zəri görsün,
Məmurları, xadimləri, əsgərləri görsün.

Görsün necə hökmümlə cahan ərşinə qalxır,
Qarşı gələ bilmir mənə nə küfrü, nə iman.

Sığmır özünə cinnü, nə insan,
Dağlar da mənim.

ZAHİD:

- Dağlar da sənin.

ŞAH:

- Bağlar da mənim.

ZAHİD:

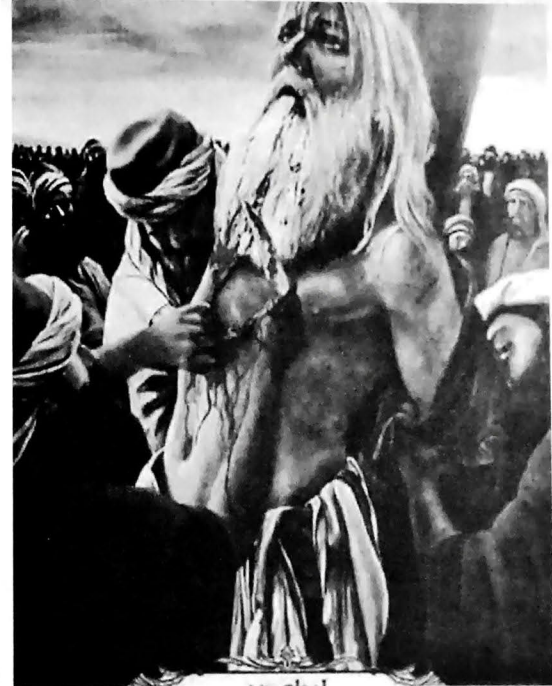
- Bağlar da sənin.

ŞAH:

- Üstünə ayaq basdığı torpaq da mənimdi,
Şahın gücünü hürufiliklə,
Bir kasəyə qoysun,
Görsün yer üzündə odur Allah,
Ya...

ZAHİD və MÜCTƏHİD: (*şahın sözünü kəsərək*)

- Ya şah, ya şah!

3-CÜ ŞƏKİL

NƏSİMİNİN ODASI

*Nəsimi olanlardan xəbər tutur və şahın yanına getmək istəyir ki, onun müqabilində müridlərini azad etsinlər.
Şəms buna mane olmaq istəyir.*

ŞƏMS:

- Getmə, ey ruhum, rəvanım, getmə, dur,
Aşiqi-zarını nalan etmə, dur.

Zahidin zöhdü-riyası, fitnəsi,
Dininin bətnində aşiq kinəsi.

Səni də bizdən alar mütləq, yəqin,
Aşiqə qarşı çıxarlar əqlü-din.

Qoyma kim bu bağü-bostanım sola,
Getmə o sonu ölüm dolu yola.

NƏSİMİ:

- Mən ki, həqqəm, mən ki aşiqlər şahı,
Mən ki, Tanrı sirrinin üstürləbi.

Ölməzəm, həm laməkanam, lazaman,
İstəməm haşa ki, mən şahdan aman.

Həqqi gər kəssəydi şahın hökmü, kim,
İndiyə nə həqq qalardı, nə Nəsim.

Ol həqqəm ki, cariyəm bir su kimi,
Sariyəm cənnət qoxan ol bu kimi.

Alsalar gər cismimi sən qəm yemə,
Sənlədir ruhum, sən hicrandan demə.

ŞƏMS:

- Eşqdır gər sən üçün məqsəd, Nəsim,
Məni sən seç özünə məbəd, Nəsim.

Get aman istə ki, sənsiz, ey pirim,
Məbədəm mən, amma yoxdur zairim.

Ol dağam ki, yoxdu başında duman,
Əl-aman, ey dərdə dərman, əl-aman!

NƏSİMİ:

- Ey mənə məbdə, yəqin et məqsədə,
Zair axtarsan dönərsən mərqədə.

Aşiqin nə piri var, nə məbədi,
Aşiqin olmaz nə dinü-mərqədi.

Din sevər mərqədləri, eşq, məqsədi,
Din sevər zairləri, eşq, məstlədi.

ŞƏMS:

- Ey Nəsimi, həqq səninlə başlamır,
Getsən, amma həqq səninlə daşlanır.

Gər ənəlhəqsən o nahəqdən qorun,
Gər ki, mütləqsən o “mütləqdən” qorun.

Aşiqi-zaram ki, sənsən mərhəməm,
Bircə sənsən bu cahanda həmdəməm.

Ey evim, ey aşıyanım, ey özüm,
Güzgüdən mənə baxan qəmli gözüm.

Ey ki, sirrim sözlərinlə çözüdür,
Ey ki, dünyam gözlərinlə ölçülür.

Ey mənim mülküm, mənim şahım, Nəsim,
Alnımı qoymağa dərgahım Nəsim.

Ey ayağın basdığı yer səcdəgah,
Ey hamıya sən Nəsimi, mənə şah.

NƏSİMİ:

- Ey canımın afəti, ey nuri-can,
Sirri-həqsən, məndə olmuşsan nihan.

Cismi-zarü, cismi-bimarım mənim,
Mən qəmə, sən isə qəmxarım mənim.

Mən ki külli-kainata sığmazam,
Yoxdu bir gün kim namazın qılmazam.

Mən ki həm həqqəm və həm həqqin piri,
Səndə buldum öz həqqimi, ey pəri.

Ruhumu ruhuna sən mehman elə,
Cismimi mən borcluyam amma elə.

ŞƏMS:

- Rəhm elə, qıyma mənə bu hicranı,
Getmə, ey şəms, tarik etmə dünyanı.

NƏSİMİ:

- Mən deməzsəm, sən deməzsən, kim deyər?
Kim bu xalqın həqqini bəs söyləyər?

Gah sufi, gah zahid, gah, gah,
Gah mömin, gah da məmuri-şah.

Dinü-dövlət birləşibdir, ey pəri,
Xəlqin üstünə yeriyir ləşgəri.

Biri dinlə, digəri şəmşir ilə,
Zülm çıxıbdır pərdə üstündən zilə.

Kimsə gər ki, kökləməzsə pərdəni,
Dinü-dövlət bərbad eylər bəndəni.

ŞƏMS:

- Ey mənim çöhrəmdə “illa”nı görən,
Ey mənim gözümdə sən “la”nı görən.

Surətimdə sirətimin hərfi var,
Hansı ki “kon”dan qalıbdır yadigar.

Surətimi çözginən, çoxdur hələ,
Sirlərimi surətimlə bir elə.

Ey qaşım göy qurşağı, sən də yağış,
Yağmasan, mən doğmaram, susma, danış!

Dodağınla nöqtə qoy sən sirlərə,
Yanağımı etmə məkan gövhərə.

NƏSİMİ:

- Pərdələr var sirlər üstündə, pəri,
Kökləməzsən, aşkar etməz sirləri.

Pərdə torpaq, sirr də danə, eşq də su,
Su verərsən danə, yırtar torpağı.

Şəmsi-can ol, suyla birləş, ta ki, can,
Pay verək, dolsun cana külli-cahan.

ŞƏMS:

- Xəlqin ollam, ölkən ollam, ey Nəsim,
Həqqin ollam, bəndən ollam, ey Nəsim.

Qal yanımda, etmə nalan afəti,
Sənlə həqqəm, etmə yalan afəti.

Bülbüləm mən, naləmi zar eyləmə,
Şəmsini zülmət yerə yar eyləmə.

Olmasa yer, şəms olar ol şəm ki,
Yoxdur onun məst edən pərvanəsi.

Başıma dön ki, verim mən can sənə,
Sən də “kun” de daxilindəki “mən”ə.

Yer də bir “mən”dir ki, onun “mən”i var,
O bizi var eyləyib, biz onu var.

NƏSİMİ:

- Eşq, ey afət, böyükdür fərddən,
Kamil insanlar yaranar dərddən.

Dərd mülkü, dərd şahü, dərd ilah,
Yusif dər d eylədi Kənanə şah.

Qorxma qəmdən, qəmdir insan eyləyən,
İnsanı, “Allah”ü-Quran” eyləyən.

Tək sənin yox, cümlə afətlər üçün,
Söylədim əsrari bu dünyayi-dün.

Xəlxə aşiq, dünya məşuq, mən də şəm,
Nura doldurdum cahanı bişü-kəm.

ŞƏMS:

- Biz cahana sığmıışıq, cahan bizə,
Sanki güzgü qoyulub önümüzə.

Cazibən qoymur uzağından keçəm,
Şəmsi-canam, amma sənsiz bir heçəm.

Yandırırbdır canımı eşqin, sənəm,
Sənsən ol kəs ki, məni qoymur sönəm.

NƏSİMİ:

- Üryan etdim eşqi də, məşuqu da,
Xəlqi də, xaliqui də, məxluqu da.

Mən ki qaldırdım cahanın pərdəsin,
Aşkar etdim tanrıların nəsnəsin.

Mən ki dedim insana “sən tanrısan”,
Mən ki verdim xəlqimə həqdən nişan.
De, necə indi geri dönüm, axı?
Ayrı etmə, afət, ətdən dırnağı.

ŞƏMS:

- Xəlxə özü öz haqqını yaxşı bilər,
Xəlqə həqqi yox, məişət istəyər.

Xəlqin Allahı çörəkdir, ey Nəsim,
Kütlənin şahı, çörəkdir, ey Nəsim!

Aclıq olsa bu cahanda bircə ay,
Xəlqə içində eşq olar iblisə tay.

Unudar xəlqə aclıq olsa şahı da,
Unudar xəlqə, eşqi də, Allahı da.

Sən ürək vermə, çörək ver xəlqinə,
Xəlqə inanar onda ənləhəqqinə.

NƏSİMİ:

- Eşqə çörək vermir cahana, afətim,
Güc verir o cismü-cana, afətim.

Su soruşmur dinini, imanını,
Heç təmənnəsiz dirildir canını.

Torpaq eşq ilə ucaldar buğdanı,
Heç çörək gördün soruşsun yar hanı?
Həm çörəkdir, həm çörək deyildir o,
Həm ürəkdir, həm ürək deyildir o.

O sənə təlim edir ki, ol çörək,
Sonra da çörək içində ol ürək.

Çörək oldunsa soruşma yarını,
Ayrı etmə yarını, əğyarını.

ŞƏMS:

- Getmə ey can, rəhm elə cananına,
Ya da ki, doldur məni öz canına.

Məni də apar özünlə, ey Nəsim,
Ey bu nakəs dünyada mənim kəsim.

Ək mənə öz eşqini, torpağ olum,
Dirçəlim qoy eşqin ilə dağ olum.

NƏSİMİ:

- Dəniz ol ki, qoy bulud yağsın sənə,
Durnalar geri qayıtsın ölkənə.

Daş daşı cəzb eyləyər, su da suyu,
Quyu Yusif idi, Yusif də quyu.

Cismin aclığı çəkər bir ay, fəqət,
Ruhun aclığı əzəldən ta əbəd.
Mən toxam, amma ki, ruhum acdır, ac,
Eşqdir ruhun yarasına əlac.

Aşiq olsa, aclığa sınımaz bu xəlq,
Arif olsa, şaha aldanmaz bu xəlq.

*Şəms Nəsiminin atəyindən yapışaraq getməsinə
mane olmağa çalışır.*

ŞƏMS:

- Ol mənə övlad, anan olum sənin,
Ol vətəndaş məndəki eşq ölkənin.

Ver mənə övlad, quraq evimizi,
Qoy ki, xoşbəxtlik də qısqansın bizi.

NƏSİMİ:

- Mən əsiri-eşqəm, ey afət, burax,
Eşqi öyrən, eşqi dərk et, eşqə bax.

Mən təriqi-eşqə düşdüm, bir kərə,
Çatmışam indi geri dönməzlərə...

Mənsur üçün dar mükafatdır, bəli,
Zahid üçün dar mücazətdir, vəli.

Mən o Mənsuram ki, eşqin darına,
Gər çəkilsə çatar o dildarına.

ŞƏMSİ:

- Ey Nəsimi, eşq bilirdim mən səni,
Mən gəmiydim, sən gəminin yelkəni.

Aşiq idim mən sənə, sənsə həqdə,
Mən sənə qail, sən isə mütləqdə.

Yelkən olmazsa, gəmi yolun azar,
Yusif ancaq yuxunu doğru yozar.

NƏSİMİ:

- Gər ki, əksəz torpağa bir danə siz,
Heç nə əksilməz ki, torpaqdan əziz.

Can verər o danəyə ki, can olar,
Can dolar o danəyə, canan olar.

Canımı verdikcə torpaq, çoxalar,
Verməsə küləklə birgə yox olar.

Mən də canı verməsəm, can olmaram,
Sud yolunda keçməsəm, qan olmaram.

Anadır eşqim mənə, xəlq övladım,
Dünyadır evim mənim, həqqdir adım.

ŞƏMS:

- Mən ki, simurğam, Qaf ol sən də mənə,
Vəhdətim bağlıdır, ey Nəsim, sənə.
Etmə saçımı pərişan, ey Nəsim,
Vəhdətimi eylə dərman, ey həkim!

NƏSİMİ:

- Eşq dünyada nə var mənasıdır,
Can deyil, amma canın məvasıdır.

Nuri-həqqdir, o, vücudun sirridir,
Hamı azadlar onun əsiridir.

Xəlq olur “insani-mütləq” eşqdə,
İsmi-əzəmdir “ənəlhəqq” eşqdə.

Biz yoxuq, yox, eşq vardır, eşq var,
Eşq ilə Allah olur insana yar.

Mərifət sahibi ol eşq ilə sən,
Qaçmaq olmaz, qaçmaq olmaz eşqdən.

Nadan olsan bərbad eylər eşq də,
Agah ol ki, azad ol sən eşqdə.

ŞƏMS:

- Ey Nəsimi, hicr ağırdır, dözüm az,
Qəm dərinidir, kaseyi-səbrim dayaz.

NƏSİMİ:

- Hicr yoxdur bu cahanda, afətim,
Birdir indi ayrılıqla vəslətim.
Vəslədir dünya sərəsər, vəslədir,
Ta əzəldən vasil olmaq əslədir.

Darü-dünya qıblədir aşıqlərə,
Dar nədir ki, pillədir aşıqlərə.

Pillə-pillə böyüyür cismində can,
Cisminə sığmır, olur külli-cahan.

Ruhumuzla, canımızla dünyamız,
Güzgütək sanki qoyulmuş üzbəüz.

Hər cahanın daxilində bir cahan,
Vardı ki, onu çoxaldır bigüman.

ŞƏMS:

- Məni də can bil özünə, ey Nəsim,
Ey mənim şövqüm, muradım, həvəsim.

Canımı can et, can olsun bədənim,
Güzgü olsun canına canım mənim.

NƏSİMİ:

- Mən o canın güzgüsündə bir həqəm,
Məndə güzgü vardı ki, mən mütləqəm.

Mütləq ol kəsdir ki, ruhu güzgüdür,
Aşiqin cismindəki su güzgüdür.
Gər çoxalsa güzgülər bu dünyada,
Cism olar ruh dəryasında bir ada.

Güzgülər dünyasıdır dünya, əziz,
Yoxsa qalmaz kimsədən dünyada iz.

Çeşmətək dəryaya sarı qoy gedim,
Getməyimlə qalmağı təbliğ edim.

ŞƏMS:

- Getməyin varsa get, amma bil bunu,
Kainatın, dünyanın yoxdur sonu.

Durduğun yer həm əzəldir, həm əbəd,
Sevdiyinlə bağla peymanü-üqəd.

Axtarırınsansa əgər, axtar məni,
Ayınən bil, gözlərinlə sar məni.

NƏSİMİ:

- Su durarsa iylənər, məsmum olar,
Su gedərsə çeşməvü-dərya dolar.

Dünya gəldir, dünya getdir, dünya can,
İylənər gər canı alsan dünyadan.

Getməsəm gər, arifü-aşıqlərə,
Zülm edərlər, bigüman, nahəq yerə.

Eşq əgər etmirsə xidmət məşuqa,
Tanrıdır kim, xidmət etmir məxluqa.

Nəsimi Şəmsi tərək edib, özünü şaha təslim etməyə gedir.

4-CÜ ŞƏKİL

ŞAHİN SARAYI

Nəsimi şahın sarayındadır. Şah, zahid, müctəhid və bir neçə məsləkdaşı da oradadırlar. Zahid və mollalar Nəsimini görən kimi qəzəblə ona baxırlar.

ZAHİD:

- Bax, budur ol kafiri-bidin, şahım!
(əlini yuxarı qaldırır)
Azad elə xəlqi bundan, Allahım!

*Şah əlini yuxarı qaldırır. Zahid və mollalar susurlar.
Şah Nəsiminin cırıq paltarına və kəmərindeki taxta qılınca baxır.*

ŞAH:

- Ey qılınçı taxta, ey miskin adam,
Ey gəda, bu dünyada, bidin adam.

Sənmişən dəviyi Allahlıq edən?
Xalqımın ruhuna padşahlıq edən?

NƏSİMİ:

- Mən ənəlhəqq söylədim, çünki həqəm,
Nə şaham, nə Allaham, mən mütləqəm.

Mütləq ol kəsdir ki, o, pərvanədir,
Qüdrətə, qəhharlığa biganədir.

Mütləq ol kəsdir ki, o, Allah deyil,
Bəndəvü, mollavü, nə padşah deyil.

Mütləq ol kəsdir ki, dünya ondadır,
Təkdir, amma mində o, milyondadır.

Mütləq ol kəsdir ki, hakimdir “mən”ə,
“Mən”di məndən yol açır, ey şah, sənə.

Hər “mən” oxşar bir suyun damlasına,
Birləşərsə qovuşar dəryasına.

Mən varam ki, vardır O bu dünyada,
Olmasam olmaz nə O, nə dünya da.

ŞAH:

- Ey Nəsimi, haqlısan, hər kəs bilir,
Amma həqqin bir ucu nahəqdədir.

Həqqə xaliq, həqqə xəlq lazımdı, bil,
Amma xəlqə sirri-həqq lazım deyil.

NƏSİMİ:

- “Və nəfəxtü-fihi min ruhi” mənəm,
İnsanın həm cismü, həm ruhu mənəm.

Olmasa gər dünyada insan, şahım,
Nə din olmaz, nə də ki iman, şahım.

Torpağın, ya dağların Allahı yox,
Qartalın nə ölkəsi, nə şahı yox.

Biz yaratdıq, biz yaratdıq həqqi, biz,
Biz yaratdıq, həm də qırdıq xəlqi, biz.

ŞAH:

- Ey Nəsimi, biz yaratdıq dünyanı,
Bəli, amma biz də qatdıq dünyanı.

Doğru bildi hər kəs öz əfkarını,
Öz qılıncın, öz mənin, öz yarını.

Parçalandı dünya, paylandı cahın,
Hər kəs öz səhmin götürdü dünyadan.

Qurdu hər kəs öz evin, öz dövlətin,
Olmasaydı din, yeyərdik dost ətin.

ZAHİD:

- Doymadı kimsə özünün payına,
Özgəni qoydu özünün yayına.

NƏSİMİ:

- Kimsə tapsa gər özündə həqqini,
Gər yaratsa öz içində xəlqini.

Dikməz o göz kimsənin də həqqinə,
Allah olar öz ruhunun xəlqinə.

Məndəki həq, ya da ki, mollada həq,
Eynidir, amma misali-həqlü-xəlq.

Biri nayü-ney kimi həqdən deyər,
Vəhdəu, insani-mütləqdən deyər.

Digəri xəlqdən deyər xaliq kimi,
Xəlqin üstündə qılınc eylər dini.

ŞAH:

- Mən çörək verdim bu xəlqə, həqq mənəm,
Mən qılıncın icad etmiş həqdənəm.

Xəlq içində fəhlə çoxdur, alim az,
Öz ruhuna özgə çoxdur, hakim az.

NƏSİMİ:

- Din nədir ki, mehribanlıq, mərifət,
Şahıdır dünyanın eşqü-mərhəmət.

Dəxli yoxdur dövlətə dinin, vəli
Zahid edir aşiqi şah düşməni.
Şah əlilə dininə dövlət qurur,
Xəlqi həm Allahdan, həm şahdan yorur.

ŞAH:

- Olmasa gər məndəki qamçı, qılınc,
Ləşgəri cəhlə gələnməz kimsə güc.

Ta əzəldən şah yaratdı mollanı,
Necə ki Allah yaratdı dünyanı.

Mən yaratdım zahidi, çaşdırmağa,
Din ilə şaha cığır aşdırmağa.

Zahidin Allahı şahın surəti,
Şahdan alır mollalar bu curəti.

NƏSİMİ:

- Allahı zahiddən almaqdır işim,
Xəlqimi Allahla qurmaqdır işim.

Xəlqin Allahı onun əndişəsi,
Zahidin amma riyadır pişəsi.

ŞAH:

- Sirri açma, sən ənəlhəqq söyləmə,
Cəhilə sən həqqü-nahəqdən demə.

Cəhldir insan içinin Allahı,
Mən şaham, amma ki, cahillər şahı.

NƏSİMİ:

- Səndəki həqq yox, qılıncın həqqidir,
Xəlqi də qamçı, qılıncın xəlqidir.

Səndəki həqq qətlə fərman söyləyər,
Məndəki həqq külli-insan söyləyər.

O can almaz, can verər insanlara,
Öz içində çevrilər insan yara.

Kütləni cahil edən də dindi, din,
Aqil olmaz dinlə əsla insü-cin.

Aqil insan güzgüdən şah axtarar,
Kamil insan, kamil Allah axtarar.

Sirrimi mən açmadım cahillərə,
Söylədim mən sirrimi aqillərə.

Eşq ilə aqil olanlar mənlədir,
Din ilə cahil olanlar sənəldir.

ŞAH:

- Cahilindir, ey Nəsimi, din əgər,
Bəs nədəndir din də həqdən söyləyər?

NƏSİM:

- Saxladım sən xəlqi qorxaq, xəlqi kor,
At qılıncı, get həqiqi xəlqi gör.

Qorxmasa xalq, şahı eylərmi qəbul?
Qorxmasa, Allahı eylərmi qəbul?

Mən qılıncım taxtadır, amma şaham,
Zöhd-süz, əmmaməsiz bir "Allaham".

Mən həqiqətçün açılan pəncərə,
Xəlqə "həqsən"- söyləyən bir həncərə.

Kimsə gər ki, təlim etsə xəlq üçün,
Hər bir insan bir məsciddir həqq üçün.

ŞAH:

- Olmasa gər dini qanunlar axı,
Kimsə saymaz nə şahı, nə Allahı.

Üsyan eylər, xəlq xəlqə, həq həqə,
Kimsə çatmaz sən dediyin mütləqə.

NƏSİMİ:

- Küfrü də insan yaratdı, dini də,
Cəbraili, Əzraili, cinni də.

İnsanın zəfi yaratdı Allahı,
İnsanın ruhundadır insan şahı.
Quran Allahın kəlamı olsa da,
İnsan ilə həm var oldu dünyada.

Hər bir insan bir məsciddir, pirdir,
Aşiq insan Allaha təfsirdir.

Quran insanın sözüdür insana,
Bu baxışdan beyət et sən Qurana.

ZAHİD:

- Vay, aman, ey şah, susubsan nədən?
Getdi dinü, getdi iman ölkədən.

Allahı insan yaratdı-söyləyir,
Quran insanın sözüdür, o deyir.

Bunu xəlqə təlim etsə, əlhəzər!
Minbərü-əmmamələr əldən gedər.

NƏSİMİ:

- Gördüyün o dağ, o daş, ey şah, bil,
Allaha, peyğəmbərə möhtac deyil.

Sağlam olsa, danəni əksən, bitər,
Fasid olsa, bağbanın həqqi itər.

Danə dərman eyləyə bilməz özün,
Oxusan da danəyə Quran sözün.

Ya ki, Allahdan danışsan danəyə,
Çevrilərmi zairi-meyxanəyə?

Hansı ağac Məkkənin fərqiindədir?
Hansı heyvan hacılıq dərdindədir?

Hansı daşın möhrü var, təsbehi var?
Gündə beş yol hansı quş namaz qılar?

Məqsədi həm Allahın, həm Quranın,
İnsanıdır, insanındır, insanın.

ZAHİD:

- Allahın ordusuyuq biz mollalar,
Dünyanın hər bir yerində molla var.

Həm Müsəlman, həm Məsihi, həm Cuhud,
Arxasında zahidin eylər sücud.
Zöhdüz xalq yolun azar dünyada,
O çobansız bir sürüdür səhrada.

NƏSİMİ:

- Allahı məhbus ediblər Məkkədə,
Məscid insanın içində, Məkkə də.

Hər kəsin məbudu öz qəlbindədir,
Aşiq insanlar bunun fərqiindədir.

Eşq zəfi məhv edir insanda, şah,
Yazılıb bu sözlərim Quranda şah.

ZAHİD: (*şaha*)

- Olmasa dinin ağacı gər, şahım,
Saxlamaq olmaz toxu, acı, şahım.

Həqqi versək gər çörəktək millətə,
Həqq əlilə məhkum olluq zillətə.

NƏSİMİ:

- O necə mütləqdi ki, amması var,
Seyyidü-hacısı var, mollası var?

Evi var insan kimi daşdan onun,
Salmayı heç biz tərəfdən öz yolun.

Özünə düşmən yaratdı şeytani,
Nəfsinin məhbusu etdi insanı?

Yoxdu şeytan, vardı bizim hirsimiz,
Cəhlimizdir dünyada iblisimiz.

Kainatda hər şey onun ayəti,
Görmək istərsən onu, gör surəti.

Sonra da dal mənaya, mənani gör,
Hər nə görmək istəyərsən onu gör.

Surəti şeytanü, mənani ilah,
Bilmə, ey zahid, günahdı bu, günah.

ŞAH:

- Ey Nəsimi, sən də həqsən, mən də həqq,
Səndə həqdir, onda həqdir, məndə həqq.

Həm həqdir, yaxşı, bildik, amma ki,
Bu qədər bəs xəlqdə fəhşa nədi?

Bəs bu qatillər, bu canilər necə?
Həqdilərimi? Yox, deyillər sadəcə.

Şah həqdir, xəlq həqqin pərvanəsi,
Şah bütdür, ölkə də bütxanəsi.

Necə ki, şəm bir olar pərvanə çox,
Həqq də birdir, ol həqqə divanə çox.

Hər kəs həqqin aşiqidir dünyada,
Həm müridi, həm piridir dünyada.

Amma həqqə çatmaq olmaz, mütləqən,
Yağdı suya qatmaq olmaz, mütləqən.

NƏSİMİ:

- Surətim Allahdı, çün Allah mənəm,
Surətimə əks olunmuş həqdənəm.

ŞAH:

- Qan axar çaydan, cahan batar yasa,
Şah qılncı, din ağacı olmasa.

NƏSİMİ:

- Eşq ilə gər təlim etsək xəlqi biz,
Eşq ilə gər təbliğ etsək həqqi biz.

Qalmaz əsla dünyada cəngü-cədəl,
Eşq olar bu dünyada dinə bədəl.

Nə cinayət, nə yalan, nə kin qalar,
Kafirü, dindarü, nə bidin qalar.

Aşıqanə gər baxarsan insana,
Çöhrəsində bəslənərsən irfana.

Sözləri zər, gözləri dərya bizik,
Həm bu dünya, həm də mafihə bizik.

İnsana gər aşıq olsan, şahsan,
“Quran”ı təlim edən Allahsan.

MÜCTƏHİD:

- Təlim etdi Quranı nəbi bizə,
Gəl qulaq ver molladakı həqq sözə.

NƏSİMİ:

- Həm nəbin var, həm imamın, həm pərin,
Sirri saxlar, sirri söylər ləblərin.
İnsanı kafir görən, nahəq görən,
Dərki olmaz qilü-qalı xəlqdən.

İnsanın Allahlığı eşq ilədir,
Yoxsa fərqi bir himar ilə nədir?

Hər ikisi boy atar, hündürlənər,
Yükü eşşək, eşqi də insan çəkər.

Ay gecəni eşq ilə nurlandırır,
Dünyanı eşq ilə şəms canlandırır.

Eşq olsa xəlq içində, xəlq var,
Olmasa gər, xəlq olar ibni-himar.

Şahla molla xəlqi cahil istəyər,
Eşqü-irfan xəlqi aqil istəyər.

MÜCTƏHİD:

- Xəlqi abid istərik biz, Allaha,
Qarşı çıxman qarşı çıxmaqdır şaha!

NƏSİMİ:

- Xəlq qoyundur, molla çoban, şah da it?
Çox bəsitdir bu quruluş, çox bəsit.

Mənsə xəlqə söylərəm bi kafü-nun
Öz itin ol, öz çobanın, ey qoyun!
Aşıq ol ki, mənadır eşqin sənə,
Məşuq ol ki, dünya dönsün eşqinə.

Aşiqü-məşuqə, ey Allah adam!
Ey əmirü, bəndəvü, padşah adam.

Gündə min yol merac eylə eşq ilə,
Ki, gətirsin dünyanı eşqin dilə.

Tap bu dünyanın dilin, Allahı ol,
Şahı ol öz təqdirinin, şahı ol.

ŞAH:

- Ey Nəsimi, bir sualım var: de ki,
Xəlv əgər aşiq olarsa sən təkli,

Sayları hər gün çoxalsa durmadan,
İstəsə gər karvana bir sariban,

Kim olar ol karvanın baş rəhbəri?
Kim şahı, kim Allahı, ya kim piri?

NƏSİMİ:

- Eşq rəhbər, eşq mövla, eşq pir,
Karvanın baş saribanı eşqdır.

ŞAH:

- Mənədir eşq, adəm oğluysa məcaz,
Bu məcazcün bir məcaz vardır niyaz.

Sən ənəlhəqq söyləyən bir şahsan,
Həm müridü, mürşidü-Allahsan.

İşdi, birdən istəsə xəlvin səni,
Səndə qurmaq istəsə həqq ölkəni,

Səndəki taxta qılinc olsa dəmir,
Bəndə olsan ol dəmirə, o əmir,

Şah olarsan xəlvinə?

NƏSİMİ:

- Yox, olmaram,
Mən Nəsiməm, hirsü-aza dolmaram.

Olmaram piri-təriqət, sonra da,
Bir yeni din tüğyan etsin dünyada.

Mən Nəsiməm, sözü deyib, köçərəm,
Düzü söylər, düzü deyib, keçərəm.

ŞAH:

- Ey Nəsimi, iki yol var, seç birin,
Özün eylə öz yuxunun təbirin.

Tövbə et, ya at bu eşq əfkarını,
Xəlvə birləş, xəlvə bağla varını.

Çək bu irfan, bu cadudan ayaq,
Get yaşa fəhlə sayaq, molla sayaq.

Ya da ki, dara çəkil Mənsurtək,
Gura ovlan sən də Bəhram Gurtək.

NƏSİMİ:

- Mən ağacdən-ağaca çatan səsəm,
Eşqim ümumi, özümsə bikəsəm.

Ol səbəbdən taxtadır şəmşirim, ey,
Kibrü-kini laxladır təfsirim, ey.
Mən Nəsiməm, təxtim eşqdir, tacım eşq,
Məsti eşqəm, dərdim eşq, əlacım eşq.

Varsa gər eşq, mən varam, bu dünya da,
Mən varamsa eşq də vardır dünyada.

ŞAH:

- İndi kəsməzsəm əgər başın sənin,
Başıma fitva verər başın sənin.

Sən də bir gün bir təriqət şahitək,
Arifü-aşiqlərin Allahitək,

Ölkə qurmaq istəyərsən xəlqinə,
Nöqtə qoymaq istəyərsən həlqinə.

Vay o gündən, ey Nəsimi, əlhəzər,
Bir yeni din doğula, bir yeni şər.

Mən qılıncı eylədim ol işi kim,
Etmədi heç bir nəbi, heç bir həkim.

Min rəsulun dini bir qamçı qədər,
Hökmü yox, eylə sözü müxtəsər.

NƏSİMİ:

- Eşqdən heç eylərəmmi tövbə mən?
Tövbə etdim bir kərə mən tövbədən.

İnsan özünü necə inkar edər?
İsa iblisi necə iqrar edər?

Ol oxam ki, çıxmışam yaydan yoxa,
Hara dəysəm də hədəfdir mən oxa.

Nə nəbiyəm, nə imamam, nə rəsul,
Aşiqəm mən, et bunu məndən qəbul.

Birləşə gər min qılınc, min bir əmir,
Məğlub olmaz eşq həmişə yüksəlir.

Ol şəməm ki, əriyib bitsəm belə,
Kəpənəklər yaşadar dildən-dilə.

Ol dağam ki, ərimir başında qar,
Ol bağam ki, bülbülün könlündə var.

Ol Süleymanam ki, dilim can dili,
Gül həqiqətdir, mən onun bülbülü.

Ol suyam ki, abi-heyvandır təbim,
Xızirtək dünyayla vardır ülfətim.

Gər sınırsam daş əlilə güzgü var,
Hər tikəmdən bir yeni güzgü doğar.

MÜCTƏHİD:

- Dünyada bircə odur ki, ölməyir,
Ağlamayır, sızlamayır, gülməyir.

Doğmayıb o, doğmayır heç kimsəni,
Həqq deyilsən, çün doğur güzgü səni.

NƏSİMİ:

- Çarmıxa İsa ilə qalxan mənəm,
Nahəqqin şəmşirinə qalxan mənəm.

Məni görmək istəyərsən Qafa gəl,
Bisütunu Fərhadın şövqilə dəl.

Leyla ol, divanə et məcnunları,
Nöqtədir həqq, mən də onun pərgarı.

Ölməzəm mən, cavidanam, cavidan,
Ölsə də cism, ruh getməz dünyadan.

ŞAH:

- Bir zamanda, bir qazanda, ey naşı,
Qaynamaz biztək iki qoçun başı.

Tövbə et, ya öl ki, bitsin bu əzab,
Olginan rəflərdə bir qəmli kitab.

NƏSİMİ: (*şaha*)

- Həqq doğuldu bu cahanda eşq ilə,
Tövbə etməm, tövbə etməm eşqdən.

Onsuz hər kəs öləcək bu dünyada,
İndi, ya da bir neçə ildən sonra.

Azad ölmək, aşıq ölməkdir deyə,
Layiq olmur hər kəs azad ölməyə.

ŞAH:

- Son vəsiyyə, son sözünü söyləgil,
Şah da olsam adiləm mən, böylə bil.

NƏSİMİ:

- Cəllada de, parçalasın cismimi,
Doğrasın cismimdəki ol tilsimi.

Hissə-hissə, damla-damla, çox ya az,
Pay aparsın məndən hər aşıq bir az.

Surəti cananda “la”yam, “illa”yam,
Mən cəhalət zülmətində bir ayam.

Soy dərimi, üstünə çəksin cahan,
Qolumu kəs, əlin üzün dünyadan.

Canımın əli canın əlindədir,
Cismim amma dünyanın əlindədir.

Kəs qıçımı, bilsin aşıqlər bunu,
Qalmaq ilə olmaz eşqin oyunu.

Sonra yandır ver nəsimə külümü,
Torpağa tapşırmanın ölümü.

ŞAH:

- Son vəsiyyə, son sözünü dinlədim,
Amma, ancaq məqsədini bilmədim.

NƏSİMİ:

- Məqsədin yoldur, ey aşiq, durma get,
Məscidü-meyxanələr uydurma, get.

Çünki mən canam, məzarı neylərəm?
Mən özüm yaram, nigarı neylərəm?

Qoy Nəsimi eşqini yaysın nəsim,
Bikəsəm, qoy hər nə var, olsun kəsim.

Buğda əksən torpağa, buğda verər,
Nəsimi əksən, sənə dünya verər.

ŞAH:

- Kim verər öz qətlinə fərman, axı?
Eyləməz öz dərdinə dərman, axı?
(üzünü mirzəyə tutur)

Höküm verdim, yazgının, bi bişü-kəm,
Ki, Nəsimi edam olsun sübhədam.

ZAHİD:

- Şahım, bəs müridlər?

ŞAH:

- Onların da növbəsi, əlbət, gələr,
Danə meyvə olmayınca, kim dərər?

ZAHİD:

- Damdan ataq, yoxsa ki, dara çəkək?
Söylə şahım, de, necə edam edək?

ŞAH:

- Çəksin üç gün edamı, birinci gün,
Dərisin soysun de ki, cəllad onun.
Zahid başı ilə mirzəyə işarə edir ki, yazsın.

ZAHİD:

- Dərisin soysun de, cəllad...
(şaha)
- Bəs ikinci?

ŞAH:

- Kafirin bir-bir çəkilsin dırnağı,
Sonra da kəsilsin əli, ayağı.

ZAHİD: (*mirzəyə*)

- Sonra da kəsilsin əli, ayağı.

(*şaha*)

- Bəs üçüncü?

ŞAH:

- Yandırın bu kafiri, üçüncü gün,
Sonra da tüm ölkəyə səpin külün.

ZAHİD:(*mirzəyə*)

- Yandırın bu kafiri!

ŞAH:

- Qoy şaha qarşı çıxan...

ZAHİD: (*mirzəyə*)

- Allaha qarşı çıxan...

ŞAH:

- Varsa əgər,

Dərs alsın, varsa əqli müxtəsər.

5-Cİ ŞƏKİL

MƏHBƏS

Nəsimi məhbəsdə əl-ayağı bağlı vəziyyətdədir. Birdən məhbəsin küncündən nurani bir şəxs peyda olur və Nəsimiyə yaxınlaşır. Bu, Şəmsi Təbrizidir. Nəsimi onu görüncə ayağa durmağa çalışır, amma bağlı olduğuna görə dura bilmir.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Həqq-taala yazdı üç xətt dünyada,
Okean oldu əqlü, eşq isə ada.

Oxudu ilk xətti həm özü və xəlq,
Eylədi rəhbər onu özünə xəlq.

Gördü hər kəs öz gözüylə mütləqi,
Gördü özün, görmədi amma həqi.

Digərin özü oxudu, xalq yox,
Çaşdı bundan həqq yolunu xəlq çox.

Hamı sevdi Allahı, amma onu,
Eylədi dünyavü-mafiha donu.

Halbu ki, Allah deyildir laməkan,
O məkan etmiş ürəkdə bigüman.

Gər olursa Allaha məkan ürək,
Allahın da məkanı vardır demək.

Su kimi qaliblərə salar özün,
Eyləyər o qəlblərdə var özün.

Yazdı həqq, həm də üçüncü xəttini,
Aşiqin qaldırdı ərşə qəddini.

Hansı ki, nə özü bildi, nə də xəlq,
Onu idrak eyləməz dərvişü-dələq.

Xələqdən gizlindir o üçüncü xətt,
Yoxdur ona tay nə felü, nə lüğət.

Biz üçüncü xətt, üçüncü dünyayıq,
Kün fə yəkun “illa”dır, bizsə “la”yıq.

NƏSİMİ:

- Kimsən, ey can, nurdu sanki surətin,
Məni görməkdən nə idi niyyətin?

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Şəmsi canam, əhli Təbrizəm, Nəsim,
Bilginən ki, sənə birdir niyyətim.

Suri-İsrafildi bizim nəfsimiz,
Həqdir eşqdən aldığımız dərsimiz.

Dindən hündürdür bizim irfanımız,
Yoğrulubdur eşqdən imanımız.

Təqlid ilə etmədik iman Ona,
Duyduq onu, sonra verdik can Ona.

NƏSİMİ:

- Xoş gəlibsən, Şəmsi-canım, mərhəbə!
Səcdəgahım, astanım, mərhəbə!

Ey mənə can, xəlqə ruzi, həqqə nur,
Ey ki, sənə dünya mafihə olur.

Ey ki, yoxdur bir məzarın dünyada,
Səni görmək xoşdur, hətta rüyada.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Yox, deyil rəya, mənə rəya demə,
Daxilindən danışırım mən sənə.

Aşiq olsan gözlərin həqqə dolar,
Arif olsan hər nə görsən həqq olar.

Duy damarında axan qanında sən,
Aç gözünü, gör məni canında sən.

Mən sənəm ki, Şəmsi Təbrizi kimi
Söyləyirəm Nəsimiyə dərdimi.

Öz içində rüçət etsən həqqə gər,
Həqq səni ayineyi-həqq eyləyər.

NƏSİMİ:

- Rüçət etdim öz içimə, amma kim,
Yoxdu “mən”dən başqa mənə, ey həkim!

ŞƏMS:

- Et zühur sən öz içində özünə,
Allahın tək aşikar ol gözünə.

Gər seversən özünü Məcnun kimi,
Güzgüyə baxsan görərsən Leylini.

NƏSİMİ:

- Ey mənə ayinə, mənə sən günəş,
Olmuşam mən özümə hər dəm atəş.

İçmişəm öz bəhrimin suyun hər an,
Eyni İbrahimü-İsmayiliyan.

Olmuşam od, həm də İbrahim özüm,
Olmuşam öz bağıma qaim özüm.

Həm damarımda axan qanımdı Şəms,
Həm səmadən həqq saçan canımdı Şəms.

Həqqə çatsan, güzgü olsan həqqə gər,
Sən susarsan, həqq səni dinləndirər.

Həqq danışır “mən”də, mənə dinləyir,
Mən demirəm, həqq “ənəlhəqq” söyləyir.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Ey Nəsimi, sözüm üstə söz demə,
Mən sənəm çün, sən də məndən incimə.

Səndəki həqq Nəsiminin həqqidir,
Necə ki, xəlq padşahın xəlqidir.

Hər kəsin öz Allahı, öz yarı var,
Hər kəs öz zənnilə Allaha çatır.

Söylə “nəhnülhəq”, “ənəlhəqdən” qorun,
Özünü mütləq sanan xəlqdən qorun.

Dildə “nəhnülhəq”, ürəyində “ənə”,
Söylə kim xəlq olmasın düşmən sənə.

Allah olmaq ya elə, ya da belə,
Eyni şeydir, xəlqi salar müşkülə.

Aqıl olmaq arifin ehsanıdır,
Şəmsi Təbriz hər kəsin vicdanıdır.

Həqq dedinsə at “mən”i, çevril “biz”ə,
Hələb heç vaxt bənzər olmaz Təbrizə.

NƏSİMİ:

- Şəmsi canım, laməkanım, dinlə kim,
Səni inkar etməyə gəlmir dilim.

Danə əkdim mən həqq ilə xəlqdə,
Ta ucalsın ol həqq ilə xəlq də.

İnkar etmir ki, “ənəlhəqq” “biz”ləri,
Var edir yağmur kimi ilbizləri.

Can verir o danəyə bir su kimi,
Zairi-meyxanəyə “hu-hu” kimi.

Ol şəməm ki, zülmət içində yanır,
Eşq ilə dünyavü-mafihalanır.

Zülməti məhv etməsə də bircə şəm,
Bircə şəmlik eyləyir zülməti-kəm.

Biz də məndən başlayır, bilsək əgər,
“Mən” həqq olsa, “biz”i də həqq eyləyər.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Şəmsi-həqq dinmək dilərsə, nurlanar,
Şəm “ənəlhəqq” söyləməz, çün nuru var.

Toxunarsa gər ki, şəm pərvanəyə,
Çevirər pərvanəni meyxanəyə.

Geri dönməz ta ki, desin sirri-şəm,
Külü ilə söyləyər təfsiri-şəm.

Həqqi görsən kor olarsan, “mən” deyil,
Lal olarsan, kar olursan, bunu bil!

Söyləyərsən gər “ənəlhəqq”, yəni ki,
Sən deyilsən ol şəmin bətnindəki.

Şəm söylər “mən həqqəm”, pərvanə yox,
Aqil iddia edər, divanə yox.

Sirrə agah gər olubsan əbsəm ol,
Birləşibsən şəm ilə gər, get, şəm ol.

Susginan ta ki, cahan gəlsin dilə,
Səndəki sirri-nihan gəlsin dilə.

Dil danışsa bağlanar həqqin yolu,
Həqq danışsa, dil susar, qanundu bu.

Təqlid ilə böyüyür bu xəlf, hey,
Pəncərə olmur bu xəlqə nayü-ney.

Xəlf düşünməz, təqlid eylər gördüyün,
Çünki, vardır xəlf ürəyində düyün.

Səni dərk etməz bu xəlf, təqlid edər,
Məxluq ancaq gördüyünü söyləyər.

Badə olmaz tərbiyə etsən də su,
Yaranıbdır buğda-buğda, cov da cov.

Hər ikisi çörək olar, can olar,
Biri arpa, biri buğdadan olar.

NƏSİMİ:

- Ey camalın can verən, insanlara,
Ey kamalın nuri-həqdir canlara!

Gər ki, xəlf təqlid ilə cana dolur,
Çün həqqi təqlid etsə, can olur.

Həm həqqü, eşqü, kamalat ilə şövq,
Çevrilərsə adətə, biz udmuşuq.

Qoy dağılsın mollaların bidəti,
Qoy dəyişsin xəlqimizin adəti.

Qoy düşünməkdən qaçan bu xəlqlər,
Təqlid ilə söyləsinlər: “həqq var”.

Dəyişərsək xəlqimizin adətini,
Almış olluq mollaların qüdrətini.

Xəlqi təlim etmə, adətini dəyiş,
Eylə xəlqi aşıqü-məşuqə kiş.

Qoy Şamaxı kəbə bilsin Təbrizi,
Təqlid etsin, təqlid etsin xəlq bizi.

Buğda nan olur əgər təqlid ilə,
Qoy ki, xəlq də buğdatək gəlsin dilə.

Xəlqi covluqdan qutarmaqdır işim,
Buğdalıqdır, buğdalıqdır vərdisim!

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Mövləvi də, mən də öldükdən sora,
Bir təriqət piri olduq dünyada.

Qalmadı bizdən xəbər, olduq təriq,
Okean olduq millətə, millət qəriq.

Hər kəs öz fəhmi qədər bildi bizi,
Məntiqi, əqli qədər buldu bizi.

Eşqsə sığmır məntiqü-əqlə, qərəz,
Bu səbəbdən çıxdı dünyada mərəz.

Gəldi minlər, bəlkə milyonlar nəbi,
Olmadı islah bu xəlqin adəti.

Eyni xəlqdir, eyni millət, bül-əcəb,
Eyni qayda, eyni adab, eyni dəb.

Hər kəsin öz fəhmi onun nəfsidir,
Şəxsidir eşq, şəxsidir eşq, şəxsidir.

Peyinə gül olmağı təlim edən,
Ya ki misdən zərri-nabı istəyən,

Öz yükün yox, özgənin yükün çəkən,
Ya şoranlıq yerdə ol buğda əkən,

Deyil arif, bil ki, ibnül-cəhldir,
Eşqə də dünyada hakim əqlidir.

NƏSİMİ:

- Mən dikəndə gül yaratmaq istədim,
Xar içində gül oyatmaq istədim.

Bir budağı paylaşdırlarsa əgər,
Xar güldür, gül də xardır, müxtəsər.

Xar yoxdur bu cahanda, vardı gül,
Həqqi dərk et, həqqi öyrən, həqqi bil.

Dərk edərsə xar da öz “mən”in əgər,
Kainatı ənbər əfşan eyləyər.

Xar çəkir gülün yükün, gül də xarın,
Kimsə çəkmir öz yükünün azarın.

Çəkirəm mən xəlq yükün, xəlq də mənim,
Çəkirəm mən həqq yükün, həqq də mənim.

Xarı dərk etmirsə gül, o gül deyil,
Özünü gül saymayan bülbül deyil.

Dünyəvi-irfandı mənim irfanım,
İnsan haqların ucaldır imanım.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Ey Nəsimi, həqq qapısı bağlıdır,
Həm qaçan da, həm qovan da haqlıdır.

Kamil insan yoxdu dünyada-deyə,
Meyl etmək vardır o kamilliyə.

Varsa qəlbində əgər həqdən əsər,
Dar səni meraca məskun eyləyər.

Kökləyərsə eşq ilə gər imanı,
Dar ucaldar, dar ucaldar insanı.

Niyyətin alidisə, sən alisən,
Qartal olmaz dünyada zağü-zəğən.

Çırpına həqqin adıyla qəlb əgər,
Darü-dünyanı gülüstan eyləyər.

İsanın eşşəyi həccə getsə də,
Eşşək-eşşək gər təvafin etsə də,

O yenə arpavü-buğda acıdır,
Hacıdır, amma ki, eşşək hacıdır.

Həccə getmək həqq qazandırmaz ona,
Adəm olmaz, eşşək hacı olsa da.

Xəlqi də bəzən o eşşək bilginən,
Silginən tozu gözündən silginən.

İynədir sirr, dünya samanlıq, əziz,
Kor taparmı həqqə samanlıqda iz?

NƏSİMİ:

- Səndəki irfanda din var, Şəmsi-can,
Məndəki irfanda insanü-cahan.

Yoxdur irfanında gər xəlq marağı,
Bilginən ol irfanı din oynağı.

Qüdrətin yoxdursa, irfandan demə,
Millətin yoxdursa, insandan demə.

Mən ənləhəqq söylədim insan üçün,
İnsana bəslədiyim iman üçün.

Məndəki mən, mən deyil, səndir, odur,
Məndə Tanrı da dönüb insan olur.

Öləcək bəlkə sabah cismim, vəli
Ruhum olacaqdır həqqin məskəni.

Yüzlər illər, minlər illər keçsə gər,
Sırrımı söyləyəcəklər xəlqlər.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Həqq o şəmdir ki, onu elə-belə
Vermək olmaz gözü korun əlinə.

Axtararkən o samanlıqlarda sirr,
Büdrəyərsə dünya, mafihə olur.

Yandırır həm dünyanı, həm də özün,
Düşmən eylər kor, özünə kor gözün.

NƏSİMİ:

- Daxilimdə hansısa bir nur mənə
Söyləyir həqsən, Nəsimi, qəm yemə.

Şəmtək çünki yanacam mən sabah,
Nurlanacam, nurlanacam mən sabah.

Mən o şəməm ki, korun əlindəyəm,
Dünya samanlıqdı, mən də iynəyəm.

Düşəcəm korun əlindən yerə mən,
Yandıracam dünyanı nar ilə mən.

Öz şəmimlə dünyaya od vuracam,
İynəm ilə yeni dünya quracam.

Həm şəməm, həm iynəyəm mən dünyada,
Məndədir dünya və mən də dünyada.

Şəms Təbrizi Nəsimiyə yaxınlaşıb onun alnından öpür.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Sən kimi insan qalanmaz dünyada,
Gözləyirik yolunu mafihada.

Şəmsi də korlar yerə atdı, vəli
Laməkanlıq oldu Şəmsin məskəni.

Laməkanü-laməzaram indi mən,
Harda həqq var, orda varam indi mən.

Sən də gəl ki, bu bağın, bu bostanın,
Nəsimisi çatmayır bu dastanın.

İz buraxır dünyada düşüncələr,
Özü bilər hansı izlə kim gedər.

Kor korun izin tutar, kar da karın,
Əllərində şəmi olmaz korların.

Şəm olar ol kəsdə ki, görür yaqın,
Görməyirsə şəmi neylər gözlərin?

Şəms özü də həqq şəmilə odlanar,
Nur iziylə yollanar ki, şəms olar.

Sən də gəl bizimlə, ey şəmsin özü,
Ey ki, həqqi görməyə şəmdir gözü.

Gəlməz ələ bu cahanda həqq bizə,
Başqa bir dünya gərəkdir Təbrizə.

Cismini at ki, rəvanla birləşək,
Şəmi at ki, şəmsi-canla birləşək.

Ey cahana hökm edən kəs, gəl bizə,
Quş kimi uç, yel kimi əs, gəl bizə.

Şəms Təbrizi yavaş-yavaş Nəsiminin gözləri önündən itir.

6-CI ŞƏKİL

ŞƏHƏR MEYDANINDA EDAM KÜRSÜSÜ

QEYBDƏN SƏS:

- Azanın səsi əsirdi səmada,
Sübh doğurdu asta-asta dünyada.

Edama baxmaq üçün külli-şəhər,
Hələbin meydanına gəlmişdilər.

Həm uşağı, həm cavanu, həm qoca,
Nəsimidən danışırды astaca.

Asta söylə sirrini, şəhər duymasın,
Hər kəs öz fəhmi qədər uydurmasın.

Hər kəs öz fəhmi qədər həqq oldu, bil,
Dəryadan öz kuzəsin doldurdu, bil.

Qartalın qartal qədərdir arzusu,
Bayquşun bayquş qədərdir ruzusu.

Çarmıxa çəkmişdi şah Nəsimini,
Çarmıx ilə qoruyurdu dinini.

Bir tərəfdə zahid, əlində Quran,
Bir tərəfdə ol “ənəlhəqq” hayqıran.

Bir tərəfdə şahu, cəlladu, nədim,
Bir tərəfdə xəlqu, Allahu Nəsim.

İki dünya, iki cəbhə, xeyrü-şər,
Qarşı-qarşıya gəlmiş idi ol səhər.

Bir tərəfdə xəncəru, cəngü-cidal,
Bir tərəfdə eşqü, məşuqu-vüsal.

Bir tərəfdə hirsu, azu, məsiyət,
Bir tərəfdə pakbazi, mərifət.

Şibli gəldi zaru-giryana, şərqdən:
“Ayrılıq mən, ağrılar mən, dərd mən.

Va müsibət, va təəssüf, va əsəf,
İnlə ey ney, ağla ey tar, söylə dəf.”

Gördü kim xəlqin əlində vardı daş,
Molla xəndan, Şəms giryan, gözü yaş.

Ta əzəldən çün yaratdı insanı,
Dərd oldu, həm də dərdin dərmanı.

Olmasa dərd, dərmanın yoxdur, demək,
Olmasan mərd, imanın yoxdur, demək.

Şibli görür ki, Nəsimini əl-qolu bağlı çarmıxa çəkmək üçün mey-danın mərkəzinə aparırlar. Mollanın istəyi ilə camaat əlinə daş götür-rərək Nəsimiyə atır. Nəsimi heç bir ağrı hiss etmirmiş kimi mərdanə şaxlıqla dayanıb. Şibli vəziyyətdən təsirlənərək Nəsimiyə daş deyil, gül atır. Gül Nəsimiyə dəyəndə Nəsimi nalə edir.

NƏSİMİ:

- Ey atan gül, dərd verdin sən mənə,
Dərd imiş insana sevgi sən demə.

Dərd şahdır, dərd zahid, dərd ilah,
Dərddir insan əzabına güvah.

Xalqımın daşı məni incitmədi,
Dost gülü ilə yandı canım, inlədi.

Cism idim mən çarmıx üstündə, fəqət,
Şəmə döndüm dost gülü ilə bil-əbəd.

ŞİBLİ:

- Ey Nəsimi, şəm oldun xəlqinə,
Sən üfürdün öz neyinin həlqinə.

Nalə etdin ney kimi şamü-səhər,
Ki, oyan, ey cahilü, ey bixəbər!

Gər daşa sən söyləseydin sevgini,
Daş olardı Adəmə Həvvə kimi.

Xəlq amma xoşlayır qəflətləri,
Mənsub eylər şeytana bidətləri.

Ey sən İbrahimü-xəlq Nəmruddəkin,
Büsləri sındırmağındır bidətin.

Gülzar eylə cəhlü-cövrün ataşın,
Xəlqə göstər şuri-eşqin qüdrətin.

Mən gül atdım, sən gülüstan olğanın,
Dünyaya sevgi gülütək doğğanın.

Var cahanın ehtiyacı sevgiyə,
Bül-bəşərlər insan olsunlar- deyə.

NƏSİMİ: (acı fəryadla)

- Sevgi dərddir, sevgi dərman insana,
Aay qafil, imana gəl, imana.

Çarmıx üstə şəmə döndüm, yanıram,
Şəməm, amma şəmləri qısqanıram.

Eşq qoymaz insanı tənha, yəqin,
Tənhalarda eşq olmaz həmçinin.
İstədi şah qarşısında bel əyəm,
Çarmıx üstə şahdan hündürlərdəyəm.

Eşq olarsa gər silahın dünyada,
Zirvəsən qarşında şahlar dursa da.

Şah məni yerdən-yerə vurdu, vəli
Eşq qaldırdı Nəsim etdi məni.
Şibli bir addım da Nəsimiyə yaxınlaşır.

ŞİBLİ:

- Bir ömürdür Şibli eşqlə şöhrədir,
Bilmir, amma, ey Nəsimi, eşq nədir?

Qəlbimi viran edən bu qilü-qal,
Əqlimi zail edən əhvalü-hal.

Can evimdə dərdü-qəmədən açmış iz,
Kölgətək mənle doğulmuş ol əkiz.

Məni Kəbə, məni qiblə eyləyən,
Qulağıma sirri-həqqi söyləyən.

Gözlərimdən qaldıran sirt pərdəsin,
Allah edən, Allah edən bəndəsin.

Bir ömürdür arxasınca gəzdiyim,
Gördüyüm hər şeydə ruhun sezdiyim.
Söylə ta ki, Şibli bilsin mənisin,
Şiblidən də sorsalar, Şibli desin.

Söylə mənə, ey Nəsimi, eşq nədir?
Ol nədir ki, hər zaman bizimlədir?

*Nəsimi gözünü üfüqdə görünən bir ağsaqqal kişiyyə dikib
diqqətlə baxır. Üzünü Şibliyə tutur.*

NƏSİMİ:

- İndi, sabah, bir də üçüncü günü,
Gördüyünün vəhdəti bil eşqini.

Şibli Nəsiminin eşq barəsində verdiyi izahdan heç nə başa düş-mür. Sadəcə birinci gün Nəsiminin çarmıxa çəkildiyini görür. Bəs qar-şıda olan iki gündə nələr baş verəcəkdik? Şibli üzünü Nəsiminin göz dikdiyi ağsaqqala çevirir ki, bəlkə onun kim olduğunu bilsin. Görür ki, həmin adam Mənsuri Həllacdır. Mənsuri Həllac əlini sinəsinə qoyur.

HƏLLAC:

- Həbs eylər çarmıxında eşq səni,
Azad eylər, xeyrü-şərdən bəndəni.

Əllərini, qollarını kəsdirər,
Cismini ruhunla baqıləşdirər.

Əl üzərsən dünyadan divanətək,
Bağlanarsan şəminə pərvanətək.

Aşiq olduqca yanarsan şəmdə,
Kül olarsan, odlanarsan şəmdə.

*Kütlənin içindən Şəms Təbrizi uca səslə Həllacın
sözünü davam etdirir.*

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Laməkanü-lazəmana üz tutub,
Dünyada gördüklərini unudub,

Həqq olarsan, olmasan da dünyada,
Ev qurarsan özünə mafihada.

HƏLLAC:

- Həqq əlini tutmaq üçün, bil bunu,
Pay verirsən çarmıx üstə qolunu.

Həqq yolilə getmək üçün dünyada,
Cism ayağından edirsən imtina.

Kül olursan, kül olursan eşq ilə,
Ta ki, cismin nur ilə gəlsin dilə.

ZAHİD: (önə çıxır)

- Ey cəmaət! Vaxtıdır ki, bu lein*,
Diri-diri öz ölümün izləsin.
Parçalansın, ta ki, bilsin xəlq bunu,
Dinə qarşı çıxmağın nəymiş sonu.

*(kütə Nəsimini hoya basır. Zahid üzünü cəllada tərəf
çevirir)*

ZAHİD:

- Çarmıxa çək, qolların kəs kafirin!
(Cəllad Nəsimini çarmıxa çəkir)

ZAHİD: (davam edir)

- Həm dabandan, həm qolundan, həmçinin,
Şanələrdən soy dərisin kafirin!

*Cəllad Nəsiminin dərisini soymağa başlayır.
Həllac uca səslə hayqırır.*

HƏLLAC:

- Pərdeyi-əsrarı qaldır cisimdən,
Sirri-həqqi ifşa eylə cism ilən.

Cism divar, cism səddir, cism kor,
Cismi qaldır, Allahı gör, həqqi gör.

Dərkin olmaz qilu-qali dünyadan,
Kipriyinin pərdəsin qaldırmasan.

İstəyərsə Tanrı düşmən dost olar,
Düşmənilə Tanrı dostu qarşılar.

Gecə var ki, gündüzü idrak edək,
Nuri-həqlə ruhumuzu pak edək.

Olmasa pis, yaxşı bulmaz qədrini,
Nə səbəblə yollayardı bəs dini?

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Allahın da idrakı şeytandır,
Kafirin də isbatı imandır.

Tanrı cəlladın əlilə bizlərə,
Söyləyir ki, sirri açdım sizlərə.

HƏLLAC:

- Cəlladın ol soyduğu dəri deyil,
Ol dərinə sirri-həqqə pərdə bil.

Cəllad Nəsiminin dabanlarının, qollarının və çiyinlərinin dərisini soyur. Nəsimi qan içindədir, amma gözlərində qəm deyil, sevinc var.

ZAHİD:

- Çarmıx üstə qalmalıdır bu gecə,
Qan aparsın, canı çıxsın böyləcə.

Azad olsun dünyamız Nəsimidən,
Dinə qarşı Babəku-Nəimidən.

Nəsimi üzünü camaata tutur.

NƏSİMİ:

- Ey vətən, gər kimsə gəlsə qəsdinə,
Üşüyərsən, çək dərimi üstünə!

EDAMIN İKİNCİ GÜNÜ

Nəsimi qan itirdiyindən bihəş vəziyyətdədir, amma hələ sağdır. O gözlərini üfünə dikərək dodaqlarının altında nəşə zümzümə edir. Ca-maat birinci gündə olduğu kimi, yenə meydana toplaşıb. Zahid cəllada göstəriş verir. Cəllad kəlbətini götürür və bir-bir Nəsiminin dırnaq-larını çəkir.

ŞİBLİ:

- Əlvidanı anladan papaq kimi,
Ətdən ayrıldı o da dırnaq kimi.

Dırnağın ruh, tən də dünyandır sənin,
Cəlladın eşq, laməkanlıq vətənin.

Ayırır səndən səni eşq dünyada,
Yaradır səndən səni mafihada.

Nəsimidir həm adım, həm soyadım,
Anladım mən, anladım mən, anladım.

*Cəllad Nəsiminin dırnaqlarını çəkməkdə davam edir.
Zahid təkəbbürlə camaata deyir.*

ZAHİD:

- Gördünüzü sonunu bu işlərin,
Arifü-aşıqları-dərvişlərin?

Abid olmaq ən düzüdür dünyada,
Aşiq olmağın özüdür dünyada.

(cəllada)

Kəs qolunu, kəs ayağın, sonra get,
Şah ilə Allahın hökmün icra et.

*Cəllad qılınıcı qaldırıb Nəsiminin qolunu kəsmək istəyir.
Nəsimi gözünü üfüqə tutub asta səslə deyir.*

NƏSİMİ:

- Canımı mən verdim eşqə dünyada,
Aç qapını, qonağın var, ey Xuda.

*Cəllad qılınıcı Nəsiminin sağ qoluna endirir. Nəsiminin
sağ qolu yerə düşür. Meydanda böyük səs-küy yaranır.*

ZAHİD:

- Ay sağ ol, cəllad, əhsən, afərin!

*Şəms Nəsiminin bu halını görüb yerə yıxılır. Şəms Təbrizi
onun əlindən tutaraq qaldırmağa çalışır.*

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Aşiq isən qalx ayağa, dik dayan,
Eşq yıxmaz, eşq ucaldar, anlasan.

*Şəms ayağa qalxır. Cəllad Nəsiminin sol qolunu da kə-
sir. İnsan dalğası yavaş-yavaş gərginləşir.*

ZAHİD: *(cəllada)*

- Kəs ayağın, kəs qolun bu kafirin.

Nəsimi gözünü asimana dikib.

NƏSİMİ:

- Mən ki, eşqin həm ayağı, həm əli,
Mən ki, eşqdən hayqıran Tanrı dili.

Ol ayaq, ol əl mənim deyil, denən,
Öz əlidir, öz ayağın, kəsginən.

ZAHİD: *(cəllada)*

- Susdur onu, kəs boğazın, kəs dilin!

NƏSİMİ: *(cəllada)*

- Sən şahın yox, Allahın cəlladısan,
Əzrail yox, Cəbrail fəryadısan.

Al məni bu dünyadan, qoy var olum,
Pərdəsiz, əlsiz-ayaqsız yar olum.

CƏLLAD:

- Səndən öncə kəsmişəm çox əl-ayaq,
Heç biri deyildi səndəki sayaq.

Nədi fərqi əllərin, ayaqların,
Nədi fərqi dəri və dırnaqların?

Söylə mənə nədir azadlıq, axı?
Şah niyə bilir azadlığı, yağı?

NƏSİMİ:

- Cəlladını sevməyin eşqdir, əziz,
Aşiqik biz, badəvü-peymanəsiz.

Eşq ilə ölməkdir azadlıq demək,
Başlayır qəlbindən abadlıq, demək.

Sevməlisən həm pisi, həm yaxşını,
Allahın həm əyri, həm düz naxşını.

*Nəsimi qan itirdiyindən artıq danışa bilmir.
Şəms Təbrizi davam edir.*

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Sevmir o çün kimsəni azad deyil,
Ölkə də ona görə abad deyil.

Xəlqi sevməkçün gərək aşiq ola,
İmana, rəhmanlığa, eşqə dola.

Azad olsa düşünər insanlar, ey!
Təfsir olar İncilü-Quranlar, ey!

BABƏK: (*camaatın içindən*)

- Sərf eləmir zahidü-padşahlara,
Kim xəlayiq aşiqü-azad ola...

Zahid Cəllada emr edir ki, Nəsiminin ayaqlarını da kəsin. Cəllad baltasını qaldırmağa əli gəlmir. Zahid ondakı tərəddüdü hiss edir və təkidlə Nəsiminin ayağını kəsmək əmri verir.

CƏLLAD: (*Nəsimiyə*)

- Et halal ki, məzuram mən, ey Nəsim,
Mən də səntək yoxdu dünyada kəsim.

Nəsimi bütün gücünü toplayaraq Cəllada boynundakı boyunbağına işarə edir.

NƏSİMİ:

- Boynuna sal, məşuqun artsın sayı,
Aşiqin məşuqa olsun bir payı.

İşdi bir gün, Nəsimi olsan əgər,
Cəlladına ver hədiyyə bu təhər.
Ta ki, azadlıq gəlincə ölkəyə,
Gələcəkdir Nəsimilər ərsəyə.

Böyləcə dövlət quraq azadü-şad,
Eşq ilə dünyamız olsun ta abad.

*Cəllad boyunbağını Nəsiminin boynundan açıb öz boy-
nuna salır. Sonra isə Nəsiminin ayaqları və başını kəsir.
Acı fəryadlar eşidilir.*

Babəkin hayqırtısı ucalır.

BABƏK:

- Ağlamayın, yas deyil, bayramdı bu,
Tən deyil ki, cism deyil ki, şamdı bu.

Şam yanarsa, nur çoxalar dünyada,
Şövq çoxalar, şur çoxalar dünyada.

Çox görübdür xəlqimiz edamları,
Hər tin üstə, hər küçədə darları.

Amma tarix göstərib ki, zülm gedib,
Ölüb ol kəs kim bu xəlqə zülm edib.

Olmuşuq biz, olacağıq, həm varıq,
Ölkəsini eşq ilə qurmuşlarıq.

Bir ölərsək, min doğarıq güzgüdən,
Ey cahan, gəl, sən də bizlə güzgülən!

EDAMIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ

*Şibli Nəsiminin başsız və cansız bədəninə baxır. Zahid
cəlla-da göstəriş verir ki, Nəsiminin bədənini yandırıb, kü-
lünü küçələrə səpsin. Cəllad Nəsiminin ayağı altına yığıl-
mış odunları yandırır. Nəsimi şəm kimi yanmağa başlayır.
Şibli Nəsimiyə mərsiyə deyir.*

ŞİBLİ:

- Kəpənəkdi, indi oldu şəm, Nəsim,
Kəpənək olmağa vardır həvəsim.

Şəmimiz var, gəlin, ey pərvanələr,
Nəsimilə var olan divanələr.

Bitməyib yol hələ indi başlayır,
İndi-indi həqq dodağın yaşlayır.

Qarşımızda çox uzun bir yol durur,
Qəlbimizi Nəsimilə vurdurur.

Ey ki, canın cansıza can, ey Nəsim,
Eşq ilə yan, eşq ilə yan, ey Nəsim.

Qəlb yansa, can demək ki, eşqlədir,
Şibli bildi, Şibli bildi eşq nədir.

NƏİMİ:

- Açdı dünya sirrini ahəstə o,
Oldu pərdə dünya eybi üstə o.

Sevginin dünyaya vermiş pəndidir,
Şamaxının Təbrizə peyvəndidir.

Cismü-canıyla sevəndə sevginən,
Sən Nəsimitək başını verginən.

Sevgiyə dön, başlar olsun vətənin,
Başlar içində başın olsun sənin.

HƏLLAC:

- Yoxdan etdi öz “mən”ilə var özün,
Qafil insan, sən də var ol, var gözün.

Baxgınan ki, həqq nədir, nahəq nədir?
Görginən kim, sirri-ənəlhəqq nədir?

Azad eylə özünü biganədən,
Hər bir insan başlayar kaşanədən.

BABƏK:

- Həm Ərəbdən, həm əcəmdən azad ol,
Öz evində həm şad ol, həm abad ol.

Azad olmaq vaxtıdır biganədən,
İnşa olmaq vaxtıdır bir danədən.

Öz kökümüz ayağında duralım,
Buğdalarla tarlamızı quralım.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- Təbrizin tüm arzuları məndədir,
Şirvanın da hər nə varı səndədir.

Birləşərsə gər bu cismü-can yenə,
Onda doğar Azərbaycan yenə.

Ey qələndər, ey şəhidi-rahi-həq,
Olacaqdır, olacaqdır bu fələq!

Vəhdəti pozana bax, vəhdət deyir!
Ayrılıq salana bax, vəslət deyir!

Kimsə vəsli gər pozursa həq deyil,
Nə “hüvəlhəqq”, nə də ki, mütləq deyil.

Ver külündən aparım mən Təbrizə,
Zülm gəlsin millət önündə dizə.

ŞƏMS:

- Getdi məşuq, amma eşqi baqidir,
Əsl ruhdur, cismlər əlbaqidir.

Mən sevirdim Nəsiminin gözünü,
İndi sevdim ondakı həqq yüzünü.

Mən sevardım Nəsiminin qaşını,
İndi sevdim ol kəsİLən başını.

İstəyirdim ailəm olsun, vəli
Gördüm onun kainatdır məskəni.

Ey həqiqət, etdim halal mən onu,
Sənlə doğdu, sənlə də gəldi sonu.
Zahid Nəsiminin külündən bir ovuc götürür.

ZAHİD:

- Ey Nəsimi, al bu da sənin külün,
Şükr, həll oldu sənin də müşkülün!

Olmadın çün öz suçunun nadimi,
Sən kül oldun, mən də həqqin xadimi.

Yox, kül olmaq həqqə çatmaqdı əgər,
Çatmış ol sən də həqqinə müxtəsər.

Zahid Nəsiminin külünü havaya səpir. Daha sonra əyilib Nəsimi-nin taxta qılınıcı yerdən götürüb var gücü ilə uzağa atır. Qəfildən ağ atlı bir şəxs Zahidin göyə tulladığı taxta qılınıcı elə havada tutur, onu kəmərindeki qınına taxır.

AĞATLI:

- “Mənəm sultan Xətai Heydər oğlu,
Mənim yolumda qovğalar gərəkdir.”

Ağ atlı göründüyü kimi də anidən qeyb olur.

ŞƏMS TƏBRİZİ:

- İsmayıldır, şahı-şahan, İsmayıl,
Mərđi-meydan, şahı-xuban, İsmayıl.

Zahid bunu eşidib hiddətlə məmurlara əmr edir ki, Şəms Təbrizini həbs etsinlər. Amma məmurlar nə qədər axtarsalar da, Şəms Təbrizini tapa bilmirlər. Zahid qəzəblə Babəkin, Nəiminin, Həllacın, Şəmsin və Şiblinin həbsinə əmr edir. Ancaq məmurlar onları da tapa bilmirlər. Sanki onların hamısı birdən-birə qeybə çəkilir.

7-CI ŞƏKİL

“BƏQA FİLLAH”

İşıqlı bir otaq. Nurani bir ağsaqqal yataqda uzanıb. Şah İsmayıl onun dizləri yanında oturub. Əllərini əlində tutaraq söhbət edir. Səmadan bilinməyən səs eşidilir.

SƏS:

- Heydərəm mən, Nəsimidən yadigar,
Birləşərsək, Azərbaycan doğar.

Şəms Təbrizi, Nəimi, Şibli, Babək və digər müridlər isə səhnənin küncündən həmin sözü təkrar edirlər.

XOR:

- Heydərək biz, Nəsimidən yadigar,
Birləşərsək, Azərbaycan doğar.

ŞAH İSMAYIL: (*Şeyx Heydərə*)

- Söylə, ey pir, nolacaq iqbalımız?
Et nəsihət, bayraq olsun şalımız.

Yolu göstər, məqsədimiz hardadır?
Məscidimiz, məbədimiz hardadır?

Qurduğun bu “mədineyi-fazilə”,
Nə edək ki, düşməsin heç müşkülə?

Şah İsmayıl Xətai

Ey Əlidən yadigar qalmış bizə,
Ey Nəbidən yadigar qalmış bizə.

Ey döyüşdə Heydəri-kərrar sən,
Sən bu xəlqin, xəlq də bimarı-sən.

Düşməni çox, dostu azdır çün həqqin,
Dostu sənsən həqq sevən aşıqlərin.

ŞEYX HEYDƏR:

- Mən yaratdım bu cahanu-ölkəni,
Nayib etdim özümə həm də səni.

Qurmuşam mən dövləti çün eşq ilə,
Düşməz əsla, eşq varsa müşkülə.

Söyləmişdim, söyləyirəm mən yenə,
Doğmadın sən, ilham oldun xəlqinə.

Xof etmə düşmənin çoxdur əgər,
Bircə şəmlə həqq qaranlıqdan keçər.

Xəlqini sev, həm də sevsin xəlq səni,
Şəmə çevir sahib olduğun təni.

Şəm olarsan, xəlq olar pərvanətək,
Mey olarsan, xəlq olar peymanətək.

Zəncir olsan, xəlq olar divanətək,
Xəlq zəmindir, əkil ona danətək.

Xəlq şair, sən də ilham, ey şahım,
Şeirə bir bax, şeirə bir bax, Allahım!

ŞAH İSMAYIL:

- Xəlq mənim, mən də xəlqin xəlqiyəm,
O mənimdir, mən də onun həqqiyəm.

O mənə şah, mən də onun şahıyam,
Xəlq həqdir, mən həqqin dərgahıyam.

ŞEYX HEYDƏR:

- Bir olarsa gər səninlə xəlqin, ey,
Qəmli olmaz, qəmli olmaz qəlbin, ey.

Məqsədin xəlq, məbədin xəlqdir sənin,
Məzhəbin həqq, məktəbin həqdir sənin.

ŞAH İSMAYIL:

- Heydər oğlu, şahi-şahan oğluyam,
Doğrudur çün, mən də mütləq doğruyam.

Ey ki, qurdun Azərbaycan bizə,
Gəlməz heç vaxt Azərbaycan dizə.

Şeyx Heydər yatağın altından həzrət Əlinin Zülfəqar qılıncına bənzər bir qılıncı çıxarır. Onu Şah İsmayılın kəmərinəki taxta qılın-cın yerinə taxır.

ŞEYX HEYDƏR:

- Həqq pənahındır, Əli yarın sənin,
Keşiyində dayanarsan ölkənin.

Bil bunu ki, qartal olsan da belə,
Bir qanadla çatmaq olmaz mənzilə.

Səsi çıxmaz olsa da həqq bir əlin,
Olmalıdır taleyi bir, bir elin.

Harda varsa Azərbaycanlı, sən,
Olgil ona sevgiyə dolmuş vətən.

Bu qılıncı mehribanlıqla yoğur,
Tanrılıq da mehribanlıqdan doğur.

Mehriban ol, mehriban ol, mehriban,
Cani-can ol, canana can, cana can.

Şeyx Heydər Nəsiminin tpxata qılınıcını dəmir qılınıcın yerinə – yatağının altına qoyur. Şah İsmayıl Şeyx Heydərini verdiyi qılıncı kəmərinə bərkidir.

ŞAH İSMAYIL:

- Söz verirəm, qurduğumuz dövləti
Sonsuzadək daşıyacaq milləti.

Söz verirəm, söz veririk biz sənə,
Xəlq dönəcək ruhundakı əslinə.

Söz verirəm, xəlqi bölən ol yağı,
Qaytaracaq bizdən alan torpağı.

Sevgi mənəm, sayqı mənəm, eşq mənəm.
Mən Allahın zatındakı eşqdənəm.

Papağımız düşməyəcəkdir yerə,
Bayrağımız düşməyəcəkdir yerə.

Şeyx Heydər Şah İsmayılın əlini əlində sıxır. Üzündəki nurani təbassümlə bu sözləri deyir və gözlərini yumur.

ŞEYX HEYDƏR:

- Təfəkkürün bayrağa çevrilməsə,
Təkəbbürün torpağa devrilməsə,

Nəsimi də olsan, oğul, xeyri yox,
Nəimi də olsan, oğul, xeyri yox.

Qəflətən səmadan Nəsiminin səsi gəlir:

- Öyrətginən xəlqə yolun düzünü:
De ki, ey xəlq, “öz”ünü sev, “öz”ünü!

Ananı sev, atanı sev, get yaşa,
Qoymaginan vətən sənə yadlaşa.

Şah İsmayıl dilinin altında zümzümə edir.

ŞAH İSMAYIL:

- Bayrağını, dövlətini sevginən,
Haqqı deyən niyyətini sevginən.

Xor:

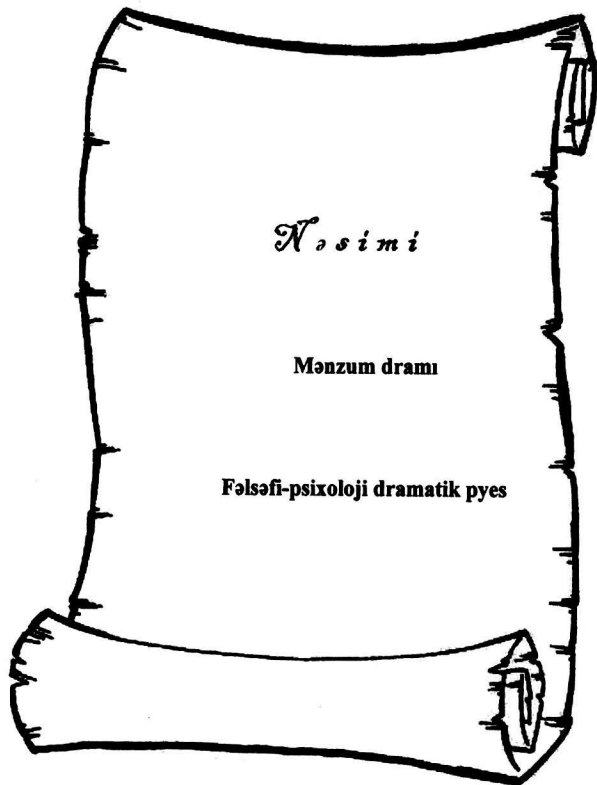
- Olmalıım varlığımıza yağı,
Xəlqi quran bayrağıdır, bayrağı.

Şah İsmayıl ayağa qalxır, Şeyx Heydər in kənarındakı bayrağı götürür. Digər əlini də kəmərinəki Zülfəqar qılıncının üstünə qoyaraq ucadan hayqırır.

ŞAH İSMAYIL:

- “Şirvan xələyiqəmə Təbrizə daşınar,
Mülki-əcəm sorar ki, qiyamət haçan qopar?”

Nəsimi

Mənzum dramı

Fəlsəfi-psixoloji dramatik pyes

Qeyd üçün

“Elm və təhsil” nəşriyyatının direktoru:
Professor Nadir MƏMMƏDLİ

Dizayner: Kamran İbrahimov
Texniki redaktor: Yadigar Mirbağırzadə

Çapa imzalanmış 14.11.2019
Şərti çap vərəqi 9. Sifariş № 328
Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraj 300 .

Kitab "Elm və təhsil" nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələnib, çap olunmuşdur
E-mail: nurlan1959@gmail.com
Tel: 497-16-32; 050-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev 8 /4

Sayman Aruz (Həsə)
1977-ci ildə Cənub ~~Azərbaycanın~~
Sulduz şəhərində anadan olub.

Orta təhsilini bitirdikdən sonra Təbriz Azad Universitetinin Kənd təsərrüfatı və daha sonra Fars dili və ədəbiyyatı fakültəsinə daxil olub. Azərbaycan Respublikasına köçəndən sonra isə Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsini bitirib. Kiçik yaşlarından xiyabanda kitab satmaqla məşğul olub. Bakıda nəşr olunmuş "Bahar gəlmədi", "Paltarlarım adamsızdır",

"A hərfinə uduzmaq" adlı şeir, "Yüz il inqilab", "Bizi öldürməyə gəlirlər" adlı roman və "Praktik irfan nəzəriyyəsi" kitablarının müəllifidir. Hazırda Bakıda yaşayır. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Güney Azərbaycan şöbəsinin rəhbəridir.